

ความคิดทางการเมืองของกุหลาบ สายประดิษฐ์

ระยะที่ 1 : ระหว่าง พ.ศ. 2470 - 2490

ก่อนอื่นขอทำความเข้าใจในเบื้องต้นนี้ว่า จากการศึกษาประวัติและประสบการณ์ชีวิตของกุหลาบ ผู้ศึกษาสามารถแบ่งช่วงของการศึกษาแนวความคิดทางการเมืองของกุหลาบ ออกได้เป็น 2 ระยะ ตามลักษณะของการพัฒนาการทางความคิดของเขา กล่าวคือ ระยะแรก : ระหว่างปี พ.ศ. 2470 - 2490 เริ่มตั้งแต่กุหลาบ เข้าทำงานเป็นผู้ช่วยบรรณาธิการ "เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์" จนถึงปี พ.ศ. 2490 เมื่อกุหลาบเดินทางไปศึกษาวิชาการเมืองที่ออสเตรเลีย และระยะที่สอง : ระหว่างปี พ.ศ. 2492 - 2501 หลังจากกุหลาบเดินทางกลับมาประเทศไทยแล้ว จนกระทั่งเดินทางไปจีนและซัสส์ภัยอยู่ที่นั่นในปี พ.ศ. 2501 เหตุผลที่แบ่งเช่นนี้เพราะเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า การที่กุหลาบได้ไปศึกษาวิชาการเมืองที่ออสเตรเลียในระหว่าง พ.ศ. 2490-2491 ครั้งกระนั้น มีผลอย่าง เป็นนัยสำคัญต่อความคิดของเขามากอย่างยิ่ง จนทำให้งานเขียนของเขาเปลี่ยนไป มีจุด มุ่งหมายที่เน้นการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ และความเป็นธรรมมากขึ้นกว่าเดิมอย่างทาบกันไม่ติด¹ ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงวัดการแบ่งช่วงระยะเวลาเช่นนี้ จะทำให้สามารถศึกษาพัฒนาการทาง ความคิดของกุหลาบได้อย่างตรงเป้าหมายและชัดเจนแน่นอน

อนึ่ง บทบาทของกุหลาบ สายประดิษฐ์ ในทางสังคมนั้นมี 2 สถานภาพที่ ครอบคลุมกันอยู่ นั่นก็คือ ในฐานะของความเป็นนักหนังสือพิมพ์ และในฐานะของความเป็นนักประพันธ์ ความคิดเห็นของเขาได้รับการเสนอผ่านสื่อ 2 ประเภท คือ บทความ ความหน้าหนังสือพิมพ์ และผลงานอื่น ๆ ไม่ว่าจะ เป็นนวนิยาย เรื่องสั้น หรือปาฐกถา

1

สุกัญญา ศีรวณิช, หนังสือพิมพ์ไทย จากปฏิวัติ 2475 สู่ปฏิวัติ 2516 (กทม. : ไทยวัฒนาพานิช, 2526), หน้า 49.

ของเขา อันที่จริง สิ่งนี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นกับนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ทุกคนในระยะนั้น เพราะในช่วงนี้ (หมายถึง ระยะ พ.ศ. 2475 - 2500) หนังสือพิมพ์อยู่ไม่ได้ถ้าไม่มีนักเขียน เพราะนักเขียนก็คือนักหนังสือพิมพ์ และนักเขียนก็อยู่ไม่ได้ถ้าไม่มีหนังสือพิมพ์ เพราะหนังสือพิมพ์ลงเรื่องของเขา นักเขียนกับนักหนังสือพิมพ์จึงแยกกันไม่ออก และหนังสือในยุคนั้นนอกจากจะขายข่าวแล้วยังมีลักษณะ เป็นเอกลักษณ์ของไทยคือ ขายนวนิยาย เรื่องแปล และเรื่องสั้น นักเขียนเหล่านี้เองที่กระโจนลงมาทำงานหนังสือพิมพ์ บ้างก็เป็นบรรณาธิการ เป็นนักข่าว นักเขียน ช่างปริทัศน์ คนพิมพ์พร้อมสรรพ วรรณกรรมหลายอย่างจึงปรากฏ เริ่มแรกในหน้าหนังสือพิมพ์² ผลงานของกุหลาบแต่ละประเภทฉายภาพความคิดของเขาออกมาให้เราได้เห็นหรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็ต้องว่า งานเหล่านี้ของกุหลาบ เป็นเสมือนบานหน้าต่างที่เปิดเข้าไปสู่จิตใจของเขานั้นเอง หากเราต้องการจะดูความคิดจิตใจของเขา เราก็ต้องดูจากงานเหล่านั้นของเขา ขอกล่าวไว้ตรงนี้อีกเล็กน้อยว่า ความเป็นนักหนังสือพิมพ์ของกุหลาบปรากฏออกมา 2 ลักษณะด้วยกัน กล่าวคือ ประการแรก ในฐานะของ "นักหนังสือพิมพ์" ที่ทำงานประจำอยู่ที่โรงพิมพ์หรือสำนักพิมพ์ ดังเช่นที่กุหลาบได้เป็นบรรณาธิการของ "สุภาพบุรุษ" รายปักษ์, "บางกอกการเมือง," "ประชาชาติ" "สุภาพบุรุษ" รายวัน เป็นอาทิ ประการที่สอง ในฐานะของ "นักหนังสือพิมพ์อิสระ" (free-lance) จากประวัติส่วนตัวของกุหลาบ เราได้ทราบว่า หลังจากกลั้วแกวอากาศเสรีในปี 2492 แล้ว กุหลาบก็เขียนหนังสืออยู่กับบ้าน โดยไม่ได้ไปนั่งประจำทำงานที่ไหนอีกเลย เพียงแต่ได้ส่งบทความของตนไปลงพิมพ์ตามหน้าหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารฉบับต่าง ๆ อยู่เนือง ๆ เท่านั้น แม้ขณะเมื่อเขากินตำแหน่งบรรณาธิการฝ่ายวิชาการเมืองให้กับ "อักษรสาส์น" รายเดือน คุณสุภา ศิริमानนท์ ก็ยังคงจัดให้กุหลาบอยู่ในฐานะ "นักหนังสือพิมพ์อิสระ" เช่นกัน³ ส่วนผลงานอื่น ๆ ของกุหลาบ

2

เรื่องเดียวกัน, หน้า 47-48.

3

สุภา ศิริमानนท์, "ศรีบูรพา นักหนังสือพิมพ์จากตำนานสุภาพบุรุษ," หน้า

ในช่วงนั้นก็ลงตีพิมพ์ในหนังสือ ซึ่งสำนักพิมพ์ "สุภาพบุรุษ" ของเขาเอง เป็นผู้จัดพิมพ์

ความคิดทางการเมืองของกุหลาบ สายประดิษฐ์ ระยะเวลาที่ 1 ; ระหว่าง
พ.ศ. 2470 - 2490

นักวิจารณ์วรรณกรรมโดยทั่วไปยอมรับกันว่า กุหลาบ สายประดิษฐ์ เริ่ม
ชีวิตการประพันธ์ด้วยการ เขียนในแนวที่นิยมกันในขณะนั้น คือ เขียนโคลงกลอนและนวนิยาย
ขณะเมื่ออายุ 19 ปี กลอน 6 ของเขาชื่อ "ต้องแจวเรือจ้าง" ก็ได้ตีพิมพ์ในหนังสือ
"แถลงการณ์ศึกษาเทพศิรินทร์" ด้วยการสนับสนุนของหลวงสำเร็จวรรณกิจ (บุญ เรขะนันท์)
บรรณาธิการและครุภาษาไทย งานชิ้นนี้เป็นจุดเริ่มความคิดที่เบียดไปด้วยความรักในแรงงาน
ของมนุษย์ที่หล่อเลี้ยงโลก⁴

อย่างไรก็ดี เมื่อได้ทำการตรวจบทประพันธ์ของกุหลาบ ตั้งแต่ พ.ศ. 2467
จนถึง พ.ศ. 2471 ก่อนที่กุหลาบจะเริ่มจับงานหนังสือพิมพ์อย่างจริงจัง เป็นครั้งแรก
(ในปี 2472) ผู้ศึกษาพบว่า ไม่พบว่ามีเนื้อหาส่วนไหนที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรง
อย่างจริง ๆ จัง ๆ เลย นิยายและเรื่องสั้นบางเรื่องมีลักษณะ เช่นเดียวกับที่นิยมเขียนกัน
ในสมัยนั้น คือ เป็นเรื่อง รัก โลภ โกรธ หลง ของหนุ่ม ๆ สาว ๆ บางเรื่องเรียก
ได้ว่า "น้ำเน่า" เลยทีเดียว (เช่นเรื่อง "อะไรกัน?" เป็นอาทิ) ตามประสาของ
ผู้อยู่ในวัยหนุ่ม (ขณะนั้นกุหลาบมีอายุ 19 - 23 ปี)

แต่กระนั้นก็ตาม นวนิยายบางเรื่องของกุหลาบในช่วงเวลานั้น เป็นเสมือน
กระแสเสียง เรียกร้องความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ

⁴ คำกล่าวนี้เป็นของรุ่งวิทย์ สุวรรณภิกขุ ที่ให้ไว้ในที่ต่าง ๆ หลายแห่ง
โปรดดู รุ่งวิทย์ สุวรรณภิกขุ, ศรีบูรพา ศรีแห่งวรรณกรรมไทย, อ่างแล้ว ต่อมา
ได้ถูกนำไปอ้างต่อ ๆ กันอีกหลายครั้ง ตัวอย่างเช่น เสถียร จันทิมาธร, สายธาร
วรรณกรรมเพื่อชีวิตของไทย (กทม. : เรือนแก้วการพิมพ์, 2525), หน้า 145-146.
และสุกัญญา ตีรวนิช, หนังสือพิมพ์ไทย... เป็นต้น

เรื่อง "ลูกผู้ชาย" (2471) พบว่ามีลักษณะก้าวหน้าด้วยการให้ความสำคัญแก่การกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ด้วยตัวของเขาเอง มิใช่ด้วยปัจจัยภายนอก อันได้แก่ วงศ์ตระกูล ทรัพย์สิน หรือฐานะทางสังคม ในเรื่องนี้ มาโนช ภิรมย์สาร ตัวเอกของเรื่องซึ่งเป็นลูกช่างไม้ผู้ยากจน และกำพร้าแม่ สามารถได้เข้าชั้นมาอยู่เคียงบ่าเคียงไหล่กับพวก "ผู้ดี" ทั้งหลายด้วยความใฝ่ดีและมานะบากบั่นของตนเอง จนได้เป็นผู้พิพากษาที่พิทักษ์ความยุติธรรมอย่างมุ่งมั่น⁵ แม้ขณะเขียน "ลูกผู้ชาย" นั้น กุหลาบจะมีอายุเพียง 23 ปี แต่กุหลาบก็สามารถจะตั้งคำถามต่อแก่นแท้ของความยุติธรรม ได้อย่างชัดเจนว่า

"...ก็โลกเรามันมีอะไรเป็นที่แน่นอน? มีอะไรเป็นเครื่องหมายของความยุติธรรมอันแท้เที่ยง? คนปลิ้นปล้อนหลอกลวงสินอน เกลือกกสิ่งอยู่บนกองเงินกองทอง คนถ้อยทรยศมีชื่อเสียง เลื่องลืออยู่ตามสมาคม คนที่ปราศจากความอารีอารอบ เห็นคนจนเป็นสัตว์ กลับมีผู้นับหน้าถือตากันสลอน คนทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำตรงไปตรงมาถูกหาว่า เย่อหยิ่งอวดดี คนซื่อสัตย์สุจริตรักเกียรติยศชื่อเสียงต้องทำงานทั้งกลางวันกลางคืนโดยปราศจากความผาสุก คำแรงชีวิตเหมือนพวกทาส นี่ความยุติธรรมอยู่ที่ตรงไหน?..."⁶

ผู้อ่านจะสัมผัสได้ทันทีว่ากุหลาบเขียน "ลูกผู้ชาย" อย่างเปี่ยมฝันและพูนอุดมคติด้วยความเชื่อมั่นว่า ความยุติธรรมจักต้องมาจากความตระหนักในความสำคัญของสิ่งนี้ในใจของมนุษย์เรา⁷ แม้เมื่อถึงคราวที่จะต้องเลือกเอาว่า "จะเห็นแก่ความยุติธรรมหรือเห็นแก่ลูก?" ตัวเอกของเรื่องก็ "จ้หวนรำลึกถึงมหาศักดิ์านุภาพซึ่งคุ้มครองพิภพไว้ด้วยความสงบ สิ่งนั้นคือ ความยุติธรรม"⁸

⁵ คำนำโดย ดวงมน จิตรจำนงค์ ใน ศรีบูรพา, ลูกผู้ชาย (กทม. : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2529)

⁶ ศรีบูรพา (นามแฝง), ลูกผู้ชาย (กทม. : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2529), หน้า 203.

⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 245.

หันมาพิจารณาถึง เหตุการณ์ทางการเมือง ในช่วงเวลานั้น เป็นที่ทราบกันดี อยู่แล้วว่า ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ไทยต้องประสบกับวิกฤตการณ์ ในหลาย ๆ ด้านด้วยกัน สาเหตุของการปฏิวัติ 2475⁹ มิใช่ผลทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำ แต่เพียงอย่างเดียว และก็มีสาเหตุจากความมักใหญ่ใฝ่สูงของกลุ่มผู้ก่อการ แต่เป็นผล รวมของปัจจัยหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ ประการแรก อิทธิพลของแนวความคิดแบบตะวันตก ซึ่งติดตัวมาแก่นักเรียนไทยที่ไปศึกษาและรู้เห็นเหตุการณ์ ขนบประเพณีและการปกครอง ของประเทศในยุโรป จนก่อให้เกิดความรู้สึกเชิง เปรียบเทียบซึ่งสูงพอที่จะเป็นพลัง หลักดันให้นักเรียนไทย เหล่านั้นคิดที่จะปรับปรุง เปลี่ยนแปลงบ้าน เมืองของตน เมื่อกลับมา ประการที่สอง สภาพภายในราชสำนักและการบริหารประเทศในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ก่อให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ข้าราชการชั้นผู้น้อยเป็นอันมาก โดยเฉพาะฝ่ายทหารซึ่งมี ความรู้สึกว่าหมดความสำคัญลงไปมาก เพราะการตั้งเสื่อป่าของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประการที่สาม ชนรุ่นใหม่ได้รับการศึกษากว้างขวางขึ้น และได้รับแนว ความคิดเกี่ยวกับ เสรีภาพและความเท่าเทียมกัน ทำให้ข้าราชการที่มีการศึกษาเห็นถึงความแตกต่างระหว่างเจ้านายกับสามัญชน เห็นว่าการให้อภิสิทธิ์แก่ชนชั้นสูง เป็นการกีดกัน ความก้าวหน้าของพวกเขา ระบบเก่าจึงให้ความยุติธรรมแก่คนไม่เพียงพอ ประการที่สี่ ความเสื่อมโทรมทาง เศรษฐกิจอันเป็นผลมาจากภาวะ เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และการ ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยของรัชกาลที่ 6 ที่มั่งคั่งมาจนถึงรัชกาลที่ 7 จนต้องมี "การดุลข้าราชการ" ออกไปบ้าง แม้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรง พยายามแก้ไขปัญหา เศรษฐกิจและทรงมีพระราชดำริจะโปรดเกล้าพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่ก็ไม่อาจหยุดยั้งความต้องการที่จะปฏิวัติของคณะผู้ก่อการได้ การปฏิวัติเปลี่ยนแปลง การปกครองจึงได้เกิดขึ้น เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 กระทำโดยกลุ่มผู้นำทหารและพลเรือน

⁹ สรุปรจาก ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ชัดติยา กรรณสูต, เอกสารการเมือง การปกครองไทย พ.ศ. 2417-2477 (กทม. : ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 195-201.

ระดับกลางภายใต้การนำของ พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา พ.ศ.หลวงพิบูลสงคราม และหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ถือได้ว่าเป็นการล้มเลิกระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่มีมานานหลายศตวรรษ แต่อย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ ในขณะที่คณะราษฎรประกาศที่จะให้มีการปกครองในระบบรัฐธรรมนูญ มีเสรีภาพ มีความเสมอภาค มีรัฐบาลที่มาจากประชาชน แต่สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดขึ้นครบตามที่ คณะราษฎรได้ประกาศไว้ไม่ การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญได้เกิดขึ้นจริง เมื่อมี ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2475 แต่การปกครองใน ระบอบประชาธิปไตยโดยทำให้เกิดขึ้นไม่ เพราะสภาผู้แทนที่จัดตั้งขึ้นมีสมาชิกรัฐบาลแต่งตั้ง รวมอยู่ครึ่งหนึ่ง เสรีภาพของฝ่ายค้านในการรวมกลุ่มทางการเมืองและมีบทบาทในการ ถ่วงดุลการทำงานของฝ่ายรัฐบาลก็ไม่ได้รับอนุญาต¹⁰

สถานการณ์ภายหลังการปฏิวัติ คณะราษฎรไม่สามารถผูกขาดอำนาจทาง การเมืองไว้ได้อย่างเด็ดขาด เพราะกลุ่มอนุรักษนิยมคงมีพลังเข้มแข็งอยู่ ทำให้คณะราษฎร จำต้องใช้วิธีประนีประนอม โดยเชิญให้พระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรีและ ยินยอมให้คณะรัฐมนตรีกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 จำนวนไม่น้อยมาจากกลุ่ม อนุรักษนิยม การบริหารประเทศของพระยามโนปกรณฯ เอนเอียงไปทางอนุรักษนิยม แบบเก่าโดยแทบไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรจริงจังเลย เป็นเหตุให้ฝ่ายคณะผู้ก่อการหัว ก้าวหน้าไม่พอใจ และเห็นว่าพระยามโนปกรณฯ เป็นพวกกษัตริย์นิยม เนื่องจาก พระยามโนปกรณฯ ประกาศห้ามหนังสือพิมพ์ทุกฉบับลงข่าวอันเป็นการเสื่อมเสียแก่ราชวงศ์¹¹

ในด้านอื่น ๆ พระยามโนปกรณฯ ยังได้ตั้งกรมโฆษณาการขึ้น มีหน้าที่ก่อกัน กรองข่าวรัฐบาลที่จะปรากฏออกสู่สายตาประชาชน, ออกประกาศห้ามข้าราชการกระทรวง

10

สุจิต บุญบงการ, "ความคลี่คลายทางการเมือง," สังคมไทยใน 200 ปี (กทม. : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526), หน้า 379.

11

ดู ศรีกรุง, 8 กันยายน พ.ศ. 2475 อ้างจาก พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (2475-2488) (กทม. : ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 45.

ทรวงกรมต่าง ๆ เขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายพระยามโนปกรณ
 นิธิธาดา กับฝ่ายคณะราษฎรรุ่นใหม่ทั่วหัวหน้าถึงจุดแตกหัก เมื่อหลวงประดิษฐมนูธรรม
 เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจแก่รัฐสภาซึ่งมีสมาชิกฝ่ายหัวเก่าดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ อยู่ โดย
 ฝ่ายหัวเก่าโจมตีเค้าโครงเศรษฐกิจอย่างรุนแรงว่าเป็นโครงการแบบคอมมิวนิสต์ เพราะ
 มีหลักการในการโอนเครื่องมือในการผลิตมาเป็นของรัฐ ความขัดแย้งในสภาระหว่าง
 พวกหัวเก่าและหัวใหม่เป็นไปอย่างรุนแรง จนรัฐบาลไม่สามารถคุมระเบียบและเสียง
 ในสภาได้ พระยามโนปกรณฯ จึงประกาศปิดสภา และใช้รัฐธรรมนูญบางมาตราและจัด
 ตั้งคณะรัฐมนตรีใหม่ หลวงประดิษฐมนูธรรมได้รับคำแนะนำให้เดินทางออกนอกประเทศ
 ที่สำคัญก็คือ รัฐบาลพระยามโนปกรณฯ ได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ขึ้น เป็น
 ครั้งแรก โดยได้ให้คำจำกัดความของลัทธิคอมมิวนิสต์ รวมทั้งได้ระบุโทษของผู้ที่สนับสนุน
 ลัทธิคอมมิวนิสต์ และนิยมคอมมิวนิสต์¹²

การที่พระยามโนปกรณนิธิธาดา สั่งปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา
 โดยหลอการ ทำให้ผู้นำคณะผู้ก่อการฝ่ายทหาร ซึ่งมีฉายาว่า "สี่ทหารเสือ" ได้แก่
 พระยาหลพลพยุหเสนา, พระยาทรงสุรเดช, พระยาฤทธิอัคเนย์, พระประสาธน์
 พิทยายุทธ ไม่พอใจจนถึงกับลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2476
 ก่อให้เกิดความระส่ำระสายขึ้น รัฐบาลพระยามโนปกรณฯ ได้ออกแถลงการณ์สั้น ๆ
 ชี้แจงแก่ประชาชนราวกับว่าเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องสำคัญนัก แต่หลังจากนั้นไม่นานก็เกิด
 รัฐประหาร นำโดย หลวงพิบูลสงคราม แล้วเชิญพระยาพหลฯ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี

กล่าวในเรื่องของกุหลาบ สายประดิษฐ์ เขาเริ่มจับงานหนังสือพิมพ์ครั้งแรก
 ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 กล่าวคือ กุหลาบก่อตั้ง "คณะสุภาพบุรุษ"
 และทำนิตยสาร "สุภาพบุรุษ" รายบิษั ฉบับแรก วันที่ 1 มิถุนายน 2472 ต่อมาก็
 มาทำ "บางกอกการเมือง" ในปี พ.ศ. 2473, ทำ "ไทยใหม่" และ "ศรีกรุง"

ในปี พ.ศ. 2474 ในปีเดียวกันนี้เอง กุหลาบ เขียนบทความ "มนุษยภาพ" ลงใน "ศรีกรุง" จน เป็นเหตุให้ "ศรีกรุง" ต้องถูกปิดและถูกยึดใบอนุญาต เนื้อหาของ "มนุษยภาพ" เป็น เสียงอุทธรณ์จากใจของผู้ซึ่งรักศักดิ์ศรีและความเท่าเทียมกันแห่งความเป็นมนุษย์โดยไม่จำกัดชนชั้น ฐานะ และสถานภาพทางสังคม อีกส่วนหนึ่งเป็นเสียงเรียกร้องให้มีการจัดระเบียบการปกครองในรูปแบบที่ดีกว่าเดิม

บทบาทของกุหลาบโดดเด่นเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางเมื่อเขาได้มาเป็นบรรณาธิการ "ประชาชาติ" รายวัน ชุดบุกเบิก ในปี พ.ศ. 2475 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ไม่นาน ในช่วงนี้รัฐบาลพระยามโนปกรณัม ปกครองประเทศ กุหลาบ เขียนบทความ เรียกร้อง เสรีภาพและประชาธิปไตย ด้วยเหตุที่เล็งเห็นว่าท่าทีของพระยามโนปกรณัม มีแนวโน้ม เป็นอำนาจนิยมและกดขี่เสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เสรีภาพของสื่อมวลชน กุหลาบพาหนังสือพิมพ์ "ประชาชาติ" ด้านมรสุมการเมือง ในขณะนั้นมาได้จนกระทั่งถูกสั่งปิดและถอนใบอนุญาตบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ ด้วยเหตุที่เขียนและตีพิมพ์บทความกระตุ้นให้ประชาชนสนใจข่าว และมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีความคลางแคลงใจต่อการถือการลาออกของ "สีหหารเสือ" มากขึ้น ในบทความได้ตำหนิค่าแถลงการณ์ของรัฐบาลว่า ไม่ได้ช่วยให้ความเข้าใจของประชาชนกระจ่างขึ้นแต่อย่างใด ท้ายที่สุด "ประชาชาติ" แสดงความหวังว่า "สีหหารเสือ" จะกลับมารับใช้ประเทศอีก ดังที่ว่า

"...เราไม่วายหวังว่าในวันหนึ่งประชาธิปไตยจะเหยียวชะงัดแลหาท่านในวันหนึ่งประชาธิปไตยจะเรียกร้องต้องการตัวท่าน จะสวดอ้อนวอนให้ท่านกลับมาอีก ประชาธิปไตยแห่งสยาม" ¹³

รัฐบาลพระยามโนปกรณัมนิติธาดา เกรงว่าบทความนี้จะมีอิทธิพลน้อมนำความคิดให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาคือรัฐบาล จึงได้ออกคำสั่งถอนใบอนุญาตบรรณาธิการหนังสือพิมพ์

13

"ผู้ก่อกำเริบประชาธิปไตย" (บทนำ), ประชาชาติ (16 มิถุนายน 2476)

สื่อพิมพ์ โดยกล่าวหาว่าลอบทความ เป็นเลี่ยนหนามแก่แผ่นดิน มีเหตุอันเกี่ยวกับความ
 14
 สงบ เรียบร้อย

ย้อนกลับสู่เหตุการณ์บ้านเมืองในช่วงกาละนั้น, ในขณะที่พระยาพหลฯ ดำรง
 ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เกิดการทำทลายอำนาจของคณะราษฎรครั้งสำคัญขึ้น คือ "กบฏ
 บวรเดช" ซึ่งนำโดยพระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมในยุคก่อน
 เปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้รวมกำลังทหารต่างจังหวัดยกเข้ามาหมายจะล้มรัฐบาลของ
 คณะราษฎร โดยอ้างว่าคณะราษฎรไม่ได้จัดตั้งระบอบประชาธิปไตยตามที่ได้ประกาศไว้
 แต่การล้มล้างรัฐบาลไม่ประสบผลสำเร็จ และถูกกองกำลังของหลวงพิบูลสงครามปราบ
 ปราบลงอย่างราบคาบ ฝ่ายอนุรักษนิยมถูกจัดอิทธิพลออกไปจากวงการเมือง เป็นส่วนมาก
 และอำนาจบารมีของหลวงพิบูลสงครามเพิ่มขึ้นอย่างเด่นชัดมาก กบฏบวรเดชครั้งนี้ทำให้
 รัฐบาลถือ เป็นโอกาสที่จะปราบปรามผู้ที่สงสัยว่าจะนิยมระบอบเก่าอย่างจริงจัง โดยตั้ง
 ศาลพิเศษขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2476 และได้จัดตั้งคณะ
 กรรมการพิจารณาคดี เรียกว่า "คณะกรรมการผู้ดำเนินการตาม พ.ร.บ.ป้องกันรัฐธรรมนูญ"

หลังจากนั้น จอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็เป็นผู้ที่เด่นที่สุดในวงการเมืองและ
 วงการทหาร พระยาพหลฯ ค่อย ๆ ถูกกีดกันออกจากวงการเมืองและวงการทหารไป
 ทีละน้อย จนเมื่อพระยาพหลฯ ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. 2481
 จอมพล ป. ก็สามารถดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนโดยไม่มีคู่แข่ง การเมืองในยุค
 ของจอมพล ป. เป็นยุคแห่งการใช้อำนาจ มีการดำเนินการจับกุมกลุ่มที่สงสัยว่าจะเป็น
 ฝ่ายตรงข้ามกับตน เสริมสร้างกองทัพให้เข้มแข็งทั้งกองทัพบกและกองทัพเรือ นอกจากนี้
 นั้นยังได้พยายามสร้างฐานมวลชน โดยการเสริมสร้างลัทธิชาตินิยมและลัทธิทหาร ในหมู่
 ทหารด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การตั้งยุวชนทหาร การแสดงละครปลุกใจให้รักชาติ

14

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (2475-
 2488), หน้า 49-50.

ตลอดจนแต่ง เพลง เกี่ยวกับการรักชาติ รวมทั้งการเรียกร้องดินแดนอินโดจีนบางส่วน
 15
 คินจากฝรั่งเศส

แต่อย่างไรก็ตาม การปกครองแบบเผด็จการของ จอมพล ป. และการ
 ปฏิวัติทางวัฒนธรรม ที่ออกมาในรูปของการปรับปรุงการใช้ภาษาไทย การแต่งตั้ง
 การปรับปรุงการกินการอยู่ ที่รัฐบาลประกาศเป็นรัฐนิยมนั้น ทำให้คนจำนวนไม่น้อย
 เริ่มไม่พอใจ และมีส่วนทำให้จอมพล ป. ต้องหมดอำนาจ และลาออกไปในปี พ.ศ.2487

จอมพล ป. ปกครองประเทศโดยใช้อำนาจนิยมแบบทหาร ก่อให้เกิดความ
 ขัดแย้งภายในระหว่าง จอมพล ป. และสมาชิกคณะราษฎร ตลอดจนคนที่ไม่เห็นด้วยกับ
 จอมพล ป. ประกอบกับขณะนั้นเป็นระยะสงครามโลกครั้งที่ 2 อุบัติขึ้นในยุโรป และมี
 ที่ทำว่าจะลุกลามมาถึงประเทศไทย ด้วยเหตุนี้เพื่อจะขจัดปัญหาขัดแย้งต่าง ๆ และเพื่อ
 บริหารประเทศให้สะดวกรวดเร็วขึ้น จอมพล ป. จึงได้ใช้มาตรการกำจัดผู้ที่เป็นปฏิปักษ์
 ต่อรัฐบาลอย่างเฉียบขาด เช่น การเนรเทศนักการเมือง ตั้งศาลเพื่อพิจารณานักโทษ
 การเมือง เป็นครั้งแรก ในการพิจารณาคดีพระยาทรงสุรเดช ปรากฏว่า มีการ
 ตัดสินประหารชีวิตนักโทษการเมืองถึง 18 คน รวมทั้งมีการลอบฆ่าผู้ต้องสงสัยระหว่าง
 การจับกุม ¹⁶ ความวิปริตทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงนี้อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนใน
 การเมืองไทย ทำให้หลายต่อหลายคนขนานนามช่วงเวลานี้ว่า "ยุคทมิฬ" ¹⁷

15

สุจิต บุญบงการ, "ความคลี่คลายทางการเมือง," หน้า 381.

16

พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม, บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย, (2475-
 2488), หน้า 59.

17

บันทึกเหตุการณ์พิจารณาคดีของศาลพิเศษ ที่ให้ภาพสถานการณ์ในช่วงนั้น
 ได้ดีที่สุดเห็นจะได้แก่ของ พายัพ โรจนวิภาค, ยุคทมิฬ (กทม. : บริษัทสารมวลชน,
 2532), พิมพ์ครั้งที่ 4.

หลังจากที่รัฐบาลจอมพล ป. ลาออกไป เมื่อ พ.ศ. 2487 นั้น เป็นที่แน่ชัด
 ว่า ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และเป็นผู้นำขบวนการ
 เสรีไทย เป็นผู้ที่กุมอำนาจทางการเมืองในช่วงนั้น นายกรัฐมนตรีที่รับตำแหน่งสืบต่อ
 จาก จอมพล ป. คือ นายควง อภัยวงศ์, นายทวี บุญเกิด, บ.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช
 เข้าใจว่าเป็นผู้ที่ปรีดีชักใยอยู่ทั้งสิ้น¹⁸ การเมืองในสภาหลังการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2489
 เป็นการต่อสู้ระหว่างฝ่ายของปรีดี ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น กับฝ่ายของนายควง
 อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นฝ่ายค้านในสภา ฝ่ายทหารต้องสูญเสียอำนาจและเกียรติภูมิและคอย
 จ้องหาโอกาสจะกลับเข้ามาใช้อำนาจอีกครั้งหนึ่ง เมื่อรัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจ
 ตกต่ำ และเมื่อมีการฉลองพลงพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 8 ซึ่ง
 รัฐบาลไม่สามารถแถลงถึงกรณีให้ประชาชนเข้าใจและเชื่อถือได้ รัฐบาลจึงสูญเสีย
 ความชอบธรรม และเป็นเหตุให้ฝ่ายทหารภายใต้การนำของ พลตรีผิน ชุณหะวัณ ฉวย
 โอกาสทำรัฐประหารเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2490 ยุบเลิกรัฐธรรมนูญ ฉบับ 2489
 และประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว จากนั้นก็เข็ดนายควง ขึ้นเป็นผู้ปกครองประเทศ
 แล้วกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นในเดือนมกราคม 2491 นายควง ได้เป็นหัวหน้า
 รัฐบาลต่อมาจนถึงเดือนเมษายน ปีเดียวกัน ก็ถูกบังคับให้ลาออกเพื่อเปิดทางให้
 จอมพล ป.พิบูลสงครามกลับเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ส่วนกษัตริย์
 นายปรีดี ก็ต้องสลายตัวไป และตัวนายปรีดี ต้องหนีออกนอกประเทศ คงเหลืออยู่
 แต่พรรคประชาธิปไตย ของนายควง อภัยวงศ์ ที่มีเสียงเข้มแข็งในสภา

18

สุจิต บุญบงการ, "ความคลี่คลายทางการเมือง," หน้า 383.

ในช่วงเวลาที่ จอมพล ป. เถลิงอำนาจระหว่างปี พ.ศ. 2491 ถึง พ.ศ. 2500 เกิดเหตุการณ์วุ่นวายทางการเมืองหลายครั้งหลายคราด้วยกัน มูลเหตุสำคัญก็คือ การต่อสู้ช่วงชิงอำนาจกันนั่นเอง มีความพยายามทำรัฐประหารของกลุ่มต่าง ๆ หลายครั้ง คือ การพยายามทำรัฐประหารของ "กบฏนายพล" ในวันที่ 1 ตุลาคม 2491 จากนั้นกลุ่มที่สนับสนุนปรีดี พนมยงค์ ได้ร่วมมือกับทหารเรือบางส่วน ซึ่งมีความไม่พอใจรัฐบาลได้ทำการต่อต้านรัฐบาล ซึ่งออกมาในรูปของ "กบฏวังหลวง" ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2492 และ "กบฏแมนฮัตตัน" ในวันที่ 29 มิถุนายน 2494 หลังจากการกบฏครั้งนี้แล้ว กำลังของทหารเรือมีความเข้มแข็ง พอที่จะต้านกำลังของฝ่ายทหารบกตลอดมา ก็ได้ถูกทำลายลงและต่อมา จอมพล ป. ก็ทำ "รัฐประหารเจียม" อีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2494 เนื่องจากรัฐสภาที่มีสมาชิกสังกัดพรรคประชาธิปัตย์ ใจดีรัฐบาลอย่างรุนแรงในการปราบปรามกบฏแมนฮัตตัน ว่ารุนแรงเกินไป จอมพล ป. ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ 2492 ที่ใช้อยู่และหันมาใช้รัฐธรรมนูญ 2475 แทน พรรคประชาธิปัตย์ไม่เห็นด้วยกับการใช้รัฐธรรมนูญนี้ จึงไม่ลงสมัครรับเลือกตั้ง ดังนั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 ถึง 2500 สภาจึงไม่เป็นกลุ่มที่คัดค้านรัฐบาล เช่นดังที่ผ่านมาอีกต่อไป

การเมืองไทยในช่วงเวลาต่อมา เป็นเรื่องของความขัดแย้งกันภายในคณะรัฐประหารของจอมพล ป. เอง ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสามฝ่าย ฝ่ายแรกคือ ฝ่ายของจอมพล ป. ซึ่งมีพรรคพวกที่หลงเหลือจากคณะราษฎรอยู่บ้าง เช่น พลเอกมังกร พรหมโยธี, พลโทประยูร ภมรมนตรี เป็นต้น ฝ่ายที่สองคือ กลุ่มที่มีจอมพลผิน ชุณหะวัณ และ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ เป็นหัวหน้า มีนายตำรวจและนายทหารจำนวนหนึ่งสนับสนุน และฝ่ายที่สามคือ กลุ่มของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้ซึ่งเลื่อนตำแหน่งในกองทัพกและในทางการเมืองอย่างรวดเร็ว เป็นกลุ่มที่มีนายทหารหนุ่มสนับสนุนอยู่มากทีเดียว

19

ความขัดแย้งที่เห็นได้ชัดคือ ความขัดแย้งระหว่างจอมพล สฤษดิ์

ธนรัชต์ กับ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ซึ่งเป็นเรื่องของความไม่พอใจในความ
 ทะเยอทะยานของอีกฝ่ายหนึ่ง และการขัดแย้งในเรื่องส่วนตัวนี้เอง กลายเป็นการขัดแย้ง
 กันระหว่างทหารบกกับตำรวจในที่สุด²⁰ ถึงแม้จอมพล ป. จะพยายามที่จะอยู่ตรงกลาง
 ระหว่างสองกลุ่มนี้ แต่ภายหลังก็ต้องหันไปใกล้ชิดกับฝ่ายของ พล.ต.อ. เผ่า มากขึ้น
 เมื่อจอมพล ป. ได้จัดตั้งพรรคเสรีนิยมคึกคึก และเตรียมการเลือกตั้งทั่วไปที่จะมีขึ้น
 ตอนต้นปี พ.ศ. 2500 โดยมี พล.ต.อ. เผ่า เป็นเลขาธิการพรรค และเป็นผู้
 อำนวยการหาเสียงเลือกตั้งของพรรค การขัดแย้งระหว่าง จอมพล สฤษดิ์ กับ พล.ต.อ.
 เผ่า นี้ เป็นผลให้ทั้งสองพยายามหาพวกแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพื่ออำนาจ
 ทางการเมือง และเสริมสร้างกำลังของคนให้เข้มแข็งเพื่อใช้เป็นฐานอำนาจ²¹ จุดสิ้นสุด
 สุดของระบอบพิบูลสงครามมาถึง เมื่อจอมพล สฤษดิ์ ธนรัชต์ ทำรัฐประหาร ใน
 วันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500

หากจะกล่าวในส่วนของกาหนังสือพิมพ์ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2475-2500
 คำสรุปที่รวบรัดและแจ่มแจ้ง เห็นจะได้แก่ "ในช่วงสองทศวรรษก่อนถึงพุทธกาล การ
 หนังสือพิมพ์มีทั้งจุดเสื่อมและจุดดี ในจุดที่เสื่อม...หมายเอาความกตัญญูความของรัฐบาล
 ต่อหนังสือพิมพ์ อันมีผลไปถึงจุดหักเหของการหนังสือพิมพ์ไปสู่การสร้างภาพลวงตา (เช่น
 ไทยกำลัง เดินไปสู่ความ เป็นมหาอำนาจ) การหลบหนีความจริงและการดึงเอาเรื่องไร้
 สาระ คาวโลกีย์ ... มาสู่ประชาชนด้วยวิธีการประโคมข่าว เจ้าอารมณ์ ทำ
 เรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่ ทำเรื่องใหญ่ให้เป็นเรื่องเล็ก และไม่ได้สะท้อนภาพสังคม
 ตามที่เป็นจริง การที่นักการเมืองเข้ามาผูกพันกับหนังสือพิมพ์ ทำให้เกิดนักหนังสือพิมพ์
 ทำให้เกิดนักหนังสือพิมพ์ที่ถูกต้องได้ ส่วนในจุดดีนั้น หมายเอาความพยายามของนักเขียน
 บางคนที่ยามต่อสู้ตามกำลัง แม้จะต้องบ้ายเบนสาระไปตามสภาพ แม้จุดสว่างนั้น

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 386.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 386.

จะเป็นไปอย่างรีบ ๆ แวม ๆ แต่ก็คงช่วยจุดดึงสภาวะแห่งความเสื่อมได้บ้าง²²

เป็นที่แจ้งประจักษ์แล้วว่า หนังสือพิมพ์ในประเทศไทยจำต้องต่อสู้และผจญกับการถูกปิดปาก และจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างปี พ.ศ. 2475-2500 สามารถกล่าวได้อย่างเต็มปากว่า สภาพการณ์ทางสังคม-การเมือง ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง การต่อสู้ และการช่วงชิงอำนาจ มีผลอันไม่ก่อประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ให้แก่วงการหนังสือพิมพ์เลย พระราชบัญญัติและกฎหมายพิเศษหลายฉบับถูกประกาศออกมาให้ภายใต้สถานการณ์ที่สับสนและวุ่นวายทางการเมือง เพียงเพื่อจะระงับการเสนอข่าวและความเห็นที่จะเป็นภัยแก่ผู้มีอำนาจในขณะนั้น²³ ปราบปรามการที่เกิดขึ้นก็คือ มีการเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์อย่างเข้มงวด การสั่งปิดและยึดใบอนุญาตหนังสือพิมพ์ หรือแม้แต่การลอบฆ่านักหนังสือพิมพ์แน่นอน เหลือเกินว่าทุกหลายซึ่งมีจิตใจเกิดทุนประชาธิปไตยและห่วงแทนเสรีภาพยิ่งนัก คงจะต้องรู้สึกขมขื่นและปวดร้าวต่อลักษณะอำนาจนิยมของผู้ปกครองประเทศ คำกล่าว

22

สุกัญญา ศีรวณิช, หนังสือพิมพ์ไทย จากปฏิวัติ 2475 สู่ปฏิวัติ 2516,

หน้า 20-21.

23

ดูรายละเอียดซึ่งแสดงถึงสภาพและบทบาทของหนังสือพิมพ์ในระหว่างปี

พ.ศ. 2475-2500 ได้ใน

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (พ.ศ. 2475-2488).

สุกัญญา ศีรวณิช, หนังสือพิมพ์ไทย จากปฏิวัติ 2475 สู่ปฏิวัติ 2516.

เสลา เรขะรุจิ, หนึ่งศตวรรษหนังสือพิมพ์ไทย (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ, 2510).

ที่สะท้อนภาพของนักหนังสือพิมพ์ภายใต้ท้อปบูต ที่แจ้งชัดอย่างยิ่ง ได้แก่ "ความขมขื่น
 ของนักคิดนักเขียนบางคน ถูกแสดงออกอย่างหลบ ๆ ซ่อน ๆ เสี่ยงต่อความตาย เขา
 เหล่านี้คือผู้ที่รู้สึกถึงพลังกดขี่จากเบื้องบน มองเห็นว่าผู้มีอำนาจกำลังมาย่ำเบงจุดมุ่งหมาย
 แท้ของประชาธิปไตย ไปตามความมุ่งมาดปรารถนาส่วนตัวหรือ เฉพาะกลุ่มตน เขาจึง
 พยายามดิ้นรนต่อสู้เพื่อ เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ในความหมายที่แท้จริง ในช่วงมีของการ
 เถลิงอำนาจของหลวงพิบูลฯ (2482-2486, 2491-2500) หนังสือพิมพ์ไม่อาจวิวัฒน์
 ไปข้างหน้า ได้แต่หยุดนิ่ง หรือไม่กี่เดือนถอยหลัง แม้กระนั้น หนังสือพิมพ์หลายฉบับก็
 ยังมีวิญญูภาพแห่งความรับผิดชอบ พยายามที่จะกระทำหน้าที่ของตน เป็นประหนึ่งแสงสว่าง
 ล้ำสุดท้ายก่อนที่พระอาทิตย์จะตกดิน ในขณะที่บริเวณรอบข้างนั้นมีดสัวและโคก เส้า
 สิ้นหวัง เป็นเช่นเดียวกับความรู้สึกของอาณาประชาราษฎร์ ที่มีความรู้สึก ว่า คนตกอยู่
 ภายใต้ยุคทมิฬไม่รู้จะหันหน้าไปพึ่งใคร ความกระทบกระเทือนจากสงครามโลกครั้งที่สอง
 ก่อให้เกิดยุค เข็ญยิ่งขึ้น ติดตามมาด้วยความเสื่อมโทรมทาง เศรษฐกิจ เป็นความจริงที่
 ว่า หนังสือพิมพ์สะท้อนภาพของสังคม เมื่อสังคมเสื่อม หนังสือพิมพ์ก็เสื่อม และเมื่อ
 หนังสือพิมพ์เสื่อม สังคมก็เสื่อม เป็นปฏิกริยาตอบโต้กันอยู่ เช่นนี้ไม่สิ้นสุดไปได้"²⁴

และย่อม เป็นความจริงอีกนั่นแหละ ที่กุหลาบจะต้องรู้สึกขมขื่นต่อสภาพความ
 เป็นไปแห่งบ้านเมือง เมื่อประชาธิปไตยต้องถูกแปร เปลี่ยนให้เป็นอำนาจนิยม เผด็จการ
 โดยบุคคลผู้มีอำนาจ เนื่องจากโดยเนื้อแท้แล้ว กุหลาบตั้งความหวังไว้สูง ว่าการเปลี่ยน
 แปลงการปกครอง 2475 และ คณะราษฎรจะเป็นแสงสว่างที่นำประชาชนไปสู่สภาพที่ดี
 กว่าเก่า ดังที่กุหลาบบรรยายเอาไว้ว่า

...ประชาราษฎร์คนยากจน เมื่อได้อ่านประกาศของ "คณะราษฎร" ที่
 ได้เปิดโปงความไร้สมรรถภาพของรัฐบาล เจ้าขุนมูลนาย และได้ประณามความ
 ชั่วร้ายเหลวไหลในวงราชการ, ความเห็นแก่ตัวของชนชั้นสูงที่ปกครองประเทศ,

24

สุกัญญา ตีรวนิช, หนังสือพิมพ์ไทย จากปฏิวัติ 2475 สูปฏิวัติ 2516.

ความยุติธรรม และความกตัญญูที่สมอบุณหัวอกของราษฎรแล้ว เขาก็เริ่มคำนึงถึงอำนาจใหม่เสมือนหนึ่ง เป็นความงาม ความสะอาดหมดจด และเป็นแสงสว่าง ที่จะส่องลงมาบนชีวิตอันมีคมบนชะมุกชะมอมของเขา และเมื่อเขาได้อ่านคำมั่นสัญญาของ "คณะราษฎร" ที่ได้ประกาศออกมาอย่างหนักแน่นว่า จะทำนุบำรุงการเป็นอยู่ของพวก เขา ทั้งในเมืองและชนบทอย่างดีที่สุด จะไม่ปล่อยให้พวก เขาอดอยากไร้งาน ทั้งยังจะให้การศึกษาแก่พวก เขาอย่างเต็มที่ และจะฟังความคิดความเห็นในเรื่องการปกครองบ้านเมืองจากพวก เขาทั้งหลายด้วย ประชาชนคนยากผู้เป็นคนซื่อ ก็ยกมือขึ้นท่วมหัว เปล่งเสียงสาธุแล้วก็เริ่มตั้งความหวังว่า นับแต่บัดนี้ไปพวก เขาเห็นจะเจยหน้าอ้าปากขึ้นได้บ้างละ พวกชวานาก็หวังว่าจะขายข้าวได้ราคาดี ยามฝนฟ้าไม่ตกตามฤดูกาล รัฐบาลใหม่ที่เป็นคนหัวใหม่คงจะหาทางทศน้ำให้เข้าไปในนา และไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ เขาย่อมได้รับประกันการอดอยาก ใจผู้ร้ายทั้งนอกกฎหมาย และในกฎหมายคงจะถูกปราบปรามไปด้วย บุญญาธิการแห่งความคงคินของรัฐบาลใหม่ พวกกรรมกรที่มีหัวคิดอยู่บ้างก็หวังว่า รัฐบาลใหม่จะยื่นมือ เข้ามาคุ้มครองพวก เขาให้พ้นจากการถูกสูบ เลือดจากพวกนายจ้างใจอำมหิต และให้เขาได้รับสิทธิ เช่นเดียวกับกรรมกรในนานาประเทศ ที่จะใช้สามัคคีธรรมของพวก เขาต่อสู้ป้องกันตัวจากการขูดรีด และปรับปรุงภาวะการเป็นอยู่ และการทำงานของเขาให้ดีขึ้นกว่าเดิม²⁵

ความเชื่อมั่นของกุหลาบ ต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 นั้น ตั้งอยู่บนรากฐานของความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย ดังที่กุหลาบได้บรรยายออกมาโดยผ่านตัวละครเอก ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนความคิดของเขาเอง คือ จันทา นิตส์นัง และครูอุทัย ว่า

"เซ็งจะต้อง เป็นกำลังของระบอบใหม่ เพราะเธอเป็นนักเขียนที่เกิดมาในระบอบใหม่" นิตส์นัง เรียกเรื่อง "พวกเด็กรุ่นเราจะต้องเป็นฝ่ายประชาธิปไตย เราต้องเป็นกำลังของประชาธิปไตย"²⁶

25

ศรีบูรพา (นามแฝง), แลไปข้างหน้า (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2526), หน้า 266-267.

26

เรื่องเดียวกัน, หน้า 353.

"...ฉันไม่ได้เรียนกฎหมาย จึงมีความรู้เรื่องประชาธิปไตยน้อยนัก" เข็ง
 รำพึง ยึดหลังของเขาที่มักจะงอให้ตรง สีหน้าเขียวของเขาเปล่งปลั่งขึ้น เมื่อ
 พูดต่อไปด้วยเสียงที่แหลมกว่าปกติ "แต่ฉันก็รักประชาธิปไตยมาก ฉันรักประชา-
 ธิปไตยก็เพราะว่า ประชาธิปไตยทำให้เราได้มีสภาผู้แทนราษฎร พวกเราราษฎร
 ได้มีโอกาสเลือกผู้แทนของเราเข้าไปในสภา และผู้แทนของเราจะเป็นผู้ป้องกัน
 สิทธิของราษฎร เขาจะเป็นผู้ป้องกันการกดขี่ข่มเหงราษฎร เขาจะเป็นปากเป็น
 เสียงแทนราษฎรคนยากจน เช่นพวกเรา ราษฎรจะต้องการให้รัฐบาลทำอะไรเพื่อ
 ประโยชน์ของราษฎร ราษฎรก็แสดงความประสงค์ไปยังผู้แทนได้ ความรู้เพียง
 เล็กน้อยเท่านั้น ก็ทำให้ฉันรักประชาธิปไตยมากมาย เพราะที่แต่ก่อนนี้เมื่อ
 ราษฎรได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อน เขาก็ไม่รู้จะไปบอกกล่าวกับใคร และก็ไม่
 มีใครจะมาเอาธุระกับเขา"

"...และที่สำคัญอีกข้อหนึ่งก็คือ เรามีเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็นได้อย่าง
 เต็มที่ หนังสือพิมพ์ก็ออกความเห็นได้เต็มที่ และ เข็งก็จะเป็นปากเสียงของราษฎร
 ได้ โดยทางหนังสือพิมพ์" นิตส์นั พรรณมาต์ออกไปด้วยท่าทางของครู น้ำเสียง
 ของเขาฉาดฉาน..." 27

อนึ่ง ในทัศนะของกุหลาบแล้ว "ประชาธิปไตย" มีความเกี่ยวข้องกับ
 "เสรีภาพ" อย่างลึกซึ้ง ดังที่กุหลาบได้แสดงความเห็นไว้ว่า

"...แม้ถึงว่าในเวลาหนังสือพิมพ์ในประเทศเรา ยังไม่มีเสรีภาพ เช่นในต่าง
 ประเทศก็ตาม แต่เราก็จำเป็นต้องชี้แจงแนะนำอยู่เสมอว่า เสรีภาพเป็นสิ่ง
 จำเป็นแก่ระบอบประชาธิปไตย และเราก็ต้องช่วยกันอบรมพลเมืองของเราให้
 ชำชิ่งในคุณค่าของเสรีภาพ ให้มีความกระหายในเสรีภาพ..." 28

แต่แล้วความคาดหวังของกุหลาบก็ต้องถึงแก่กาลอวสาน เมื่ออำนาจนิยมคืบ
 คลานมาแทนที่ประชาธิปไตย

27

เรื่องเดียวกัน, หน้า 354.

28

กุหลาบ สายประดิษฐ์, "ประชาธิปไตย" (บทบรรณาธิการ), สุภาพบุรุษ
 28 กุมภาพันธ์ 2482.

... เหตุการณ์ทางการเมืองที่จุดความหวังอันแจ่มจ้าขึ้นในดวงใจของประชาชน อยู่ระยะหนึ่งนั้น ได้เริ่มสร้างอาการอันชวนให้ผู้คนเกิดความสงสัยกันว่าระบอบใหม่ จะนำความผาสุกมาสู่ประชาชนคนทำงานจริงหรือไม่? ระบอบใหม่จะเปลี่ยนแปลงภาวะความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นหรือว่า เพียงแต่จะ เปลี่ยนชุดบุคคลผู้ถืออำนาจปกครอง จากชุดเจ้านายชนชั้นสูงมาเป็นบุคคลอีกชุดหนึ่ง ซึ่งมาจากชนชั้นกลางผสมกับชนชั้นสูง...ประชาชนทั่ว ๆ ไป เริ่มมีความสนใจในกิจการทางบางประการของรัฐบาลใหม่ และในความประหลาดใจของบุคคลส่วนหนึ่งที่ได้รับ การยกย่องว่า เป็นวีรชนผู้รักชาติ...มันหมายความว่าอะไรกันแน่ มันจะเป็นนิมิตแห่งความล้มเหลวของระบอบใหม่ และในที่สุดจะกลับคืนไปอยู่กับระบอบเก่า ที่ได้ถูกทำลายไปแล้วหรืออย่างไร ความหวังอันแจ่มจ้าของประชาชนได้เริ่มสัมผัสกับความหม่นหมอง ส่วนพวกนักศึกษาของมหาวิทยาลัยแห่งแม่น้ำเจ้าพระยา ในขณะที่มองดูเหตุการณ์ทางการเมือง ที่เกิดขึ้นในท่ามกลางระบอบประชาธิปไตยที่เขา รัก ด้วยความรู้สึกเศร้า ก็ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันตามวิชาความรู้ที่มหาวิทยาลัย ได้สอนเขา ณ บัดนี้เขาสามารถชี้ได้ว่า นี่ไม่เป็นประชาธิปไตย และนั่นก็ไม่เป็นประชาธิปไตย การวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์บ้าน เมืองของเขาได้เริ่มขึ้นด้วยการปลุกเร้าจากการปฏิบัติของรัฐบาลและความประหลาดใจของผู้คนในวงการผู้ครองอำนาจ นั้นเอง...²⁹

กุหลาบ สายประดิษฐ์ สรุปสภาพการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นไว้อย่างแจ่มแจ้งว่า

"...รัฐบาลคณะราษฎร ซึ่งได้ก่อตั้งระบอบประชาธิปไตยขึ้นมาแทนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อได้ติดตั้งเครื่องยนต์กลไกของระบอบใหม่ และได้พยายามที่จะเดินเครื่องยนต์กลไกของระบอบใหม่ด้วยน้ำใสใจจริง ตามเจตนาเดิมอันเป็นเจตนาดีต่อประเทศชาติได้ระยะหนึ่ง ต่อมาเมื่อกำลังของเจตนาดีต่อประเทศชาติได้อ่อนลง เพราะขาดจิตใจอันมั่นคงในอุดมการณ์ของการปฏิบัติและขาดความรู้อย่างถ่องแท้ในการดำเนินการตาม เป้าหมายของการปฏิบัติ ประกอบกับเมื่อได้นั่งอยู่เหนือบัลลังก์แห่งอำนาจอันโอ้อึ้งนานเข้า ความคิดถึงตนเอง คิดถึงความรุ่งโรจน์ของตนเอง คิดถึงลาภยศและผลประโยชน์ของตนเอง ก็ค่อย ๆ เบียดความคิดถึงประเทศชาติที่เคยมีอยู่อันกว้างขวางพอใจให้เหลือ เล็กกลงตามลำดับ

อนึ่ง เมื่อได้ปราบปรมพวกของอำนาจเก่าได้แล้วครั้งหนึ่ง และแน่ใจว่าไม่มี
 เสี้ยนหนามที่มีกำลังพอจะมาขัดขวางความอยากทำอะไรตามใจตนเองได้อีกแล้ว
 รัฐบาลก็ใช้อำนาจด้วยความตามใจตนเองยิ่งขึ้น เป็นลำดับ จนในที่สุดก็ได้มีการ
 จับกุมบุคคลที่รัฐบาลถือว่าเป็นศัตรูของรัฐบาล เป็นการจับกุมที่ก่อความตกตะลึง
 และตื่นเต้นขนานใหญ่ในวงการทั่วไป เพราะว่าในจำนวนผู้ที่ถูกจับในครั้งนั้น
 มีทั้งเจ้านายชั้นสูง, คนสำคัญในคณะราษฎรเอง และผู้ทรงเกียรติคุณในวงราชการ
 ของระบอบเก่า..."³⁰

ลักษณะการปฏิบัติที่สวนทางกับอุดมคติเดิมของรัฐบาลในขณะนั้น และไม่ต้องการ
 ความอุดมคติของกุหลาบ เป็นเหตุให้เขาต้องวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ว่า

...ถ้าพูดกันตรง ๆ ครูก็เห็นว่ามันกระเดียดไปในทางเผด็จการมากกว่า
 จะ เป็นไปในทางประชาธิปไตย ในระยะสองสามปีมานี้ ครูเห็นว่ามีความผิด
 ที่ขัดแย้งกับหลักการประชาธิปไตย เกิดขึ้นหลายอย่าง เช่น การห้ามจำหน่าย
 หนังสือบางเล่มที่นอกจากจะไม่เป็นภัยแก่ประชาธิปไตยแล้ว ยังเป็นหนังสือที่
 ส่งเสริมประชาธิปไตยเสียด้วยซ้ำ...และยังมีการคุกคาม เสรีภาพของหนังสือพิมพ์
 อีก สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่แสดงถึงจิตใจที่เหลือเคนมาจากระบบเก่า ซึ่งยังกวาด
 ล้างไปไม่หมด และกำลังจะได้รับการบำรุงให้งอกงามต่อไป สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้ว
 เป็นเสี้ยนหนามของประชาธิปไตย ถ้าไม่กวาดล้างให้หมดไปแล้ว ก็เป็นการยาก
 ที่ประชาธิปไตยจะงอกงามต่อไปได้³¹

ถ้อยบรรยายตอนหนึ่ง เป็น เสมือนดั่งการย้อนกลับไปสู่การ...ต่อสู้ของเขา
 เอง มีใจความว่า

นิทัศน์ได้พูดสอดขึ้นว่า "ครั้งหนึ่ง เมื่อศิริลักษณ์ พบกับผม เขามอกผมว่า
 ท่านผู้ใหญ่บางคนที่ทราบว่า เขา เขียนความเห็นไปลงหนังสือพิมพ์ได้เดือน เขาว่า
 รัฐบาลไม่ชอบให้ใครตำหนิว่ารัฐบาลปกครองแบบเผด็จการ และเราก็มีความเห็น
 ตรงกันว่า เราจำเป็นต้องเขียนไปตามความจริง ถ้ารัฐบาลไม่ชอบให้ใครพูดถึง
 รัฐบาลในสิ่งที่ไม่ดี รัฐบาลก็จะต้องไม่ทำในสิ่งนั้น รัฐบาลต้องแก้การกระทำของ

30

เรื่องเดียวกัน, หน้า 446-447.

31

เรื่องเดียวกัน, หน้า 451.

รัฐบาล ไม่ใช่มาเรียกร้องให้เราแก้การเขียนหนังสือของเราที่เขียนไปตาม
ความเป็นจริง... 32

และที่ว่า "พวกหนังสือพิมพ์มีแค่ปากกา จะไปยิงกับนายทหารได้อย่างไร
เราไม่ต้องการจะยิงกับใครด้วยกระสุนเหล็ก และด้วยการใช้อำนาจข่มขู่ผู้อื่น
แต่เราจะยิงต่อไปด้วยกระสุนแห่งถ้อยคำและเหตุผล จนกว่าเราจะล้มลงและ
หมดกำลัง เรายิงเพื่อความถูกต้องชอบธรรม..." 33

เป็นสิ่งที่ไม้อาจปฏิเสธได้เลยว่า เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ เป็นสิ่งที่ถูกละเมิด
ร้องไห้ได้มาโดยตลอดนับตั้งแต่เขาเริ่มจับงานหนังสือพิมพ์เป็นต้นมา ถูกละเมิดอยู่หลายครั้ง
หลายคราวและหลายเวลาหลายโอกาสด้วยกัน ในหลักการเรื่องเสรีภาพของหนังสือพิมพ์
ที่จะแสดงความคิดเห็นและพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณชน เขาจะไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งหาก
คราใดที่รัฐบาล เข้ามาจำกัดสิทธิเสรีภาพดังกล่าว ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม ใน
ทางตรงได้แก่ การที่ฝ่ายปกครองออกกฎหมายเช่น เซอร์ หรือพระราชบัญญัติฉบับต่าง ๆ
เพื่อจำกัดสิทธิของหนังสือพิมพ์ หรือการสั่งปิดหนังสือพิมพ์บางฉบับโดยอ้างเหตุว่าเป็นภัย
ซึ่งคุกคามต่อความมั่นคงของชาติ หรือไม่ก็อ้างว่าเข้าข่ายผิดพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ ส่วน
ในทางอ้อมได้แก่ การที่ผู้มีอำนาจใช้เงินและอิทธิพลซื้อนักหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

ตัวอย่างการต่อสู้ของถูกละเมิดในประเด็นดังกล่าว ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ ถูกละเมิด
เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้ง "สมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย" ขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะใช้เป็น
ศูนย์รวมและเป็นพลังที่จะเรียกร้องความเป็นธรรม ทั้งจากฝ่ายนายทุนและฝ่ายปกครอง
อีกกรณีหนึ่งก็คือ ถูกละเมิดแสดงบทบาทของนักหนังสือพิมพ์ที่ยึดมั่นในเสรีภาพและความคิดเห็น
ของตน โดยยืนหยัดหนักแน่นต่อหลักการของตน จนมีเรื่องมีราวขัดแย้งกับรัฐบาล จอมพล
ป. พิบูลสงคราม เมื่อเขียนบทความ "เบื้องหลังจากปฏิวัติ 2475" ลงพิมพ์ใน "สุภาพ
บุรุษ" รายวัน จนเป็นเหตุให้สถานีวิทยุกระจายเสียงไทยของกรมโฆษณาการ มี

32
เรื่องเดียวกัน, หน้า 453.

33
เรื่องเดียวกัน, หน้า 387-388.

"นายมัน-นายคง" เป็นหัวหน้าครอบครัวที่คอยบงการความขึ้นนี้ แต่สุดท้ายก็ยังคงต่อสู้ตอบโต้กลับ
ไปอย่างไม่หวาดหวั่น ดังที่กล่าวได้บันทึก เหตุการณ์ครั้งนั้นไว้ว่า

...ความมุ่งหมายพิเศษของข้าพเจ้าในการเขียนเรื่องนี้ อยู่ที่หาวิธีใหม่
ต่อต้านมรสุมของระบอบเผด็จการในเวลานั้น ข้าพเจ้านำพฤติการณ์ของการปฏิวัติ
มาเรียบเรียงลงไว้ ก็ประสงค์จะให้ เป็นข้อคิดเตือนแก่นักปฏิวัติกลุ่มหนึ่งที่ถืออำนาจ
การปกครองในสมัยนั้น ได้สำเหนียกถึงอุดมคติของการปฏิวัติว่า เขาได้แสดงไว้
อย่างไร และความประหลาดที่ เขาปฏิบัติอยู่ เป็นปฏิปักษ์ต่ออุดมคติของเขาอย่างไร
ข้าพเจ้าหวังจะให้เขาเหล่านั้นยัง เกิดความละอายใจและได้สำนึกตนว่า เมื่อ เขา
ทรยศต่ออุดมคติของเขา สิ่งในเวลาต่อมาได้กลายเป็นอุดมคติของประชาชนไปแล้ว
ก็เท่ากับว่าเขาได้ทรยศต่อประชาชนนั่นเอง เมื่อเป็นดังนั้น เขาก็หวังได้รับนับถือ
และความสนับสนุนจากประชาชนต่อไปไม่ได้... วิทยุกระจายเสียงได้ดำเนินการ
โฆษณาบดขยี้เรื่อง "เบื้องหลังการปฏิวัติ" อยู่ 4 คืน และหนังสือพิมพ์ของเรา
ก็ได้ลงพิมพ์คำแถลงตอบวิทยุกระจายเสียงครบถ้วน 4 ครั้งเหมือนกัน...

...ต่อจากนั้นมาไม่นาน รัฐบาลจอมพลก็ได้ปฏิบัติงานหลายอย่าง ซึ่งเป็น
เหตุให้การปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างหนังสือพิมพ์ของเรากับรัฐบาล เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยง
ไม่ได้ กรณีแรกก็คือ เมื่อรัฐบาลได้จัดดำเนินการให้มีการยึดมทเฉพาะกาล
รัฐธรรมนูญ หนังสือพิมพ์ของเราก็จำเป็นต้องขจัดขวางคัดค้านโดยลงพิมพ์บทความ
เห็นติดต่อกันหลายวัน...กรณีต่อมา ได้แก่การที่รัฐบาลได้เข้ามียับยั้งเสรีภาพส่วน
ตัวบุคคล ซึ่งการใช้เสรีภาพเหล่านั้นไม่เป็นการกระทบกระเทือนต่อสวัสดิภาพของ
ประชาชนเลย เช่น เนการณการแต่งกายรัฐบาลได้บังคับโดยปริยาย ให้ประชาชน
สวมหมวก ให้เลิกนุ่งผ้าถุงกระเบนตามประเพณีไทยและการมียับยั้งในประการ
อื่น ๆ ถึงแก่เจ้าหน้าที่ได้จับกุมและปรับผู้ไม่แต่งกายตามประสงค์ของรัฐบาล การ
ปะทะกันอย่างแรงครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่ง ระหว่างหนังสือพิมพ์ของเรากับรัฐบาลได้
แก่ กรณีที่ทางฝ่ายรัฐบาลริเริ่มการฟื้นฟูบรรดาศักดิ์ขุนนางอย่างมโหฬาร โดยมี
ความดำริกันว่า จะสถาปนาท่านผู้นำและสมัครพรรคพวกบริวาร ขึ้นเป็นสมเด็จเจ้า
พญา เจ้าพญา ท่านพญา รวมทั้งสมเด็จเจ้าพญาหญิง เจ้าพญาหญิง ท่านพญา
หญิง เป็นลำดับ เมื่อปรากฏรูปความคิดเห็นของนักปฏิวัติจอมพลและกลุ่มจอมพล
ออกมาดังนี้ ข้าพเจ้าก็เห็นแน่ว่า จอมพลและนักปฏิวัตินั้น ได้ประหารอุดมคติ
ของเขาวิเศษย้อยยับสิ้นเชิงลงแล้ว...กรณีริเริ่มศักราชขุนนางแบบมโหฬาร เป็นจุด
เข้าตัวอย่างแรงของเรา และนั่นก็ดูเหมือนจะเป็นเพียงเรื่องเดียวที่การต่อต้านของ
หนังสือพิมพ์ของเรา ร่วมกับเพื่อนหนังสือพิมพ์อีกบางฉบับได้รับความสำเร็จอย่างเป็น
ที่พอใจ เพราะความดำริฟื้นฟูระบอบขุนนางแบบมโหฬารได้ระงับพัลลงในวันแรกนั้น

และก็ไม่มีการคำริขึ้นอีกเลยในเวลาต่อมา...

หนึ่ง, กุหลาบยังได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะแห่งอิสรภาพของหนังสือพิมพ์โดย
ความสำนึกตระหนักถึงภาระหน้าที่ของนักหนังสือพิมพ์เอง กล่าวง่าย ๆ ก็คือ ก่อนอะไร
อื่นทั้งหมด ตัวนักหนังสือพิมพ์เองจำเป็นต้องมีจรรยาบรรณในวิชาชีพของคนด้วย ด้วย
ความสำนึกว่าตนจะต้องตีแผ่ความจริงโดยไม่เอินเอียงเข้าข้างใดข้างหนึ่ง หรือไม่นำตัว
เองเข้าเป็น เครื่องมือของบุคคลใดหรือคณะใดคณะหนึ่ง เขากล่าวว่า

...สาระสำคัญของหนังสือพิมพ์ อาจจะมีอยู่หลายอย่าง แต่สิ่งที่
ข้าพเจ้าคำนึงถึงมากที่สุดคือความเป็นอิสระ เพราะว่าถ้าขาดสิ่งนี้เสียแล้ว
หนังสือพิมพ์ ก็จะเป็นหนังสือพิมพ์ไปไม่ได้หรืออย่างน้อยก็จะเป็นหนังสือพิมพ์ที่ดี
ไม่ได้

หนังสือพิมพ์จะบำเพ็ญหน้าที่ของคนได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความ
เป็นอิสระ ที่หนังสือพิมพ์นั้นมีอยู่ ถ้าหนังสือพิมพ์ขาดความเป็นอิสระแล้ว ก็
อย่าได้รอดอ้างไปเลยว่า เราจะบำเพ็ญหน้าที่ของเราโดยเต็มที่ เว้นแต่เมื่อ
เราพูดเช่นนั้น เราจะหมายความว่า เช่นเดียวกับที่คนเจ็บใกล้จะตายพูดออกมาว่า
เขาจะต่อสู้กับความตายโดยเต็มที่ คือ เต็มกำลังของร่างที่มีแต่โครงกระดูกและ
ความเจ็บปวดทรมานอย่างสุดที่จะต่อสู้ได้

อิสรภาพของหนังสือพิมพ์... ได้ ด้วยความจำนงใจของหนังสือ
พิมพ์เอง คือ การนำคนเข้าไปอยู่ในอาชีพคัมภีร์ของบุคคลหรือหมู่คณะหมู่ใด

กุหลาบ สายประดิษฐ์, เขียนคำนำลงวันที่ 20 มกราคม 2490 ซอย
พระนาง สนามเป้าเพื่อให้สำนักพิมพ์จำลองสาร นำเอาความไปรวมพิมพ์ใหม่ในปี 2490
นั่นเอง อย่างไรก็ตามในปัจจุบันสามารถหาอ่าน "เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475" ฉบับ
สมบูรณ์พร้อมคำนำได้จากฉบับที่พิมพ์โดยสำนักพิมพ์บูรพาแดง ในปี 2518 ถ้อยคำที่นำ
เอามาอ้างไว้นี้ คัดจาก กุหลาบ สายประดิษฐ์, เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475 (กทม. :
สำนักพิมพ์บูรพาแดง, 2510), หน้า 5-10.

หมู่หนึ่ง ซึ่งประโยชน์ของเขาอาจจะขัดกับสาธารณประโยชน์ ความสูญเสีย
อิสรภาพในประการ เช่นนี้เป็นการสูญเสียไปอย่างน่าอนาถใจยิ่ง เพราะ เป็น
การยอมรับ เอาด้วยความสมัครใจของหนังสือพิมพ์เอง เพื่อแลก เปลี่ยนกับประโยชน์
ส่วนตัวอย่างใดอย่างหนึ่งที่หนังสือพิมพ์จะได้มา เป็นการตอบแทน

อย่างไรก็ตาม การสูญเสียอิสรภาพด้วยความไม่สมัครใจมีทางเป็นไปได้มาก
กว่า บางทีเราก็อาจสูญเสียอิสรภาพไปโดยที่เราไม่รู้ตัว เลยก็เป็นได้

โดยมาก เรามักจะสูญเสียอิสรภาพไปโดยทางอิทธิพลต่าง ๆ ที่ครอบงำเราอยู่
เป็นต้น อิทธิพลแห่งการมุ่งแสวงหาประโยชน์ในด้านการค้ามากเกินไป

... ส่วนอิสรภาพซึ่งถูกบั่นทอนรอนไปโดยรัฐนั้น เป็น เรื่องที่ให้เห็นกันอยู่โดย
แจ่มชัดแล้ว

การสูญเสียอิสรภาพไปโดยไม่รู้สึกรู้ตัวนั้น มักจะเป็นผลของการที่หนังสือพิมพ์ยัง
ไม่สำนึกตระหนัก ในหน้าที่อันแท้จริงของคน... มักเป็น เหตุให้หนังสือพิมพ์ยอมพลี
อิสรภาพของคนโดยทั้งที่ไม่มีใคร เรียกร้องเลย การยอมพลีอิสรภาพโดยนัย เช่นนี้
เป็น เรื่องที่น่าอับอายอย่างยิ่ง

เคยปรากฏอยู่บ่อย ๆ ที่หนังสือพิมพ์วางตนเป็นรัฐบุรุษ หรือรัฐบาลเสียทีเดียว
ก็อรับ เอาความรับผิดชอบ เช่นเดียวกับรัฐบุรุษหรือรัฐบาลมาเป็นทางปฏิบัติ ในกรณี
เสนอข่าวหรือแสดงความ เห็นซึ่งใช้ความพยายามอย่างยิ่งที่จะหลีกเลี่ยงความกระทบ
กระเทือน และด้วยความพยายามเช่นนั้น บางทีหนังสือพิมพ์ก็ไปไกลจนถึงกับไม่
ยอมเสนอข่าวในกรณีที่สงสัยว่าอาจ เป็นการกระทบกระเทือน เสียทีเดียว

ที่กล่าว เช่นนี้ไม่หมายความว่า หนังสือพิมพ์ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบตามนัย เช่นนี้
เสียเลย หนังสือพิมพ์ย่อมจะต้องมีความรับผิดชอบอยู่เหมือนกัน คือรับผิดชอบตาม
ขอบเขตแห่งหน้าที่ของตน แต่มิใช่ตามขอบเขตหน้าที่ของรัฐบุรุษ เพราะว่าหนังสือ
พิมพ์มิใช่รัฐบุรุษหรือรัฐบาล งานและหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ เป็นคนละอย่างต่างกับ
กับงานและหน้าที่ของรัฐบุรุษหรือรัฐบาล

อิสรภาพของหนังสือพิมพ์ เป็นส่วนประกอบอันจำเป็นยิ่ง ซึ่งจะพรากเอาไป
จากหนังสือพิมพ์เสียมิได้... ถ้าเราเมินเฉยต่อคุณค่าอันสำคัญยิ่งยวดของมันเสีย เมื่อ
ใด เราก็มักมีโอกาสจะสูญเสียสิ่งที่ เป็นสารัตถแห่งชีวิตของหนังสือพิมพ์ไปได้โดยง่าย
เมื่อนั้น

...ถ้าหัวใจของคนทำหนังสือพิมพ์ เป็นหัวใจที่เชิดชูประชาธิปไตยแท้ และ
หัวใจเช่นนี้ได้แสดงออกมาเป็นการกระทำแล้ว หนังสือพิมพ์นั้นย่อมจะดำรงความเป็น
อิสระไว้ได้ ถ้าหัวใจของคนทำหนังสือพิมพ์ ไม่รู้หน้าผาคอประชาธิปไตยเท่าใด ก็ยาก
ที่หนังสือพิมพ์จะดำรงความอิสระไว้ได้

กล่าวโดยสรุปก็คือ หัวใจของคนทำหนังสือพิมพ์เป็นอย่างไร หนังสือพิมพ์ก็
มักจะเป็นไปอย่างนั้น

ถ้าเราปรารถนาจะให้หนังสือพิมพ์ของเรามีความเป็นอยู่อย่างเข้มแข็ง และ
มีอิสรภาพใหญ่ยิ่งเพียงใด เราก็จะต้องพิทักษ์รักษาอิสรภาพ เฉพาะตัวของ เราไว้
ให้มั่นคงเพียงนั้น กล่าวคือ อย่าเอาอิสรภาพของเราไปเสี่ยงแลกกับประโยชน์
อย่างใดอย่างหนึ่ง

อิสรภาพควร เป็นยอดยาคติศวาสของพวก เรา เช่นเดียวกับที่ได้ เป็นอยู่แก่บรรดา
นักหนังสือพิมพ์ในประเทศประชาธิปไตยที่เจริญรุ่งเรืองทั้งหลาย ³⁵

เมื่อพิจารณาถ้อยคำของกฤษดาข้างต้นแล้ว เห็นได้ชัดเจนว่าในสายตาของ
กฤษดาหนังสือพิมพ์ที่ดีย่อมจะต้องบำเพ็ญกรณีเพื่อประโยชน์ของสาธารณชน คือต้องเป็น
ปากเสียงที่แท้จริงของมหาชน ในการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม โดยต้อง
วางตัวเป็นกลาง ปลอดจากอิทธิพลครอบงำของบุคคลหรือคณะบุคคลใด ๆ ด้วยเหตุที่
หนังสือพิมพ์เกิดขึ้นได้โดยน้ำมือของบุคคลผู้ทำหนังสือพิมพ์ขึ้น ดังนั้น นักหนังสือพิมพ์จะ
ต้องมีความสำนึกในบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นนักหนังสือพิมพ์ที่ดีด้วย, จะต้องมี
ความเป็นอิสระ หนังสือพิมพ์จำต้องมีเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็น
และตีพิมพ์ถ้อยคำหรือบทความออกมา โดยสำนึกอยู่เสมอถึงหลักสาธารณประโยชน์ในแง่

นี้ถูกลามแบ่งลักษณะแห่งการสูญเสียอิสรภาพของหนังสือพิมพ์ออกเป็น 2 แนวทางด้วยกันคือ

ประการแรก : การสูญเสียอิสรภาพไปโดยความจำนงจงใจหรือยินยอมพร้อมใจของหนังสือพิมพ์เอง (ในแง่นี้ย่อมหมายถึง โดยความยินยอมของนักหนังสือพิมพ์เองไปในขณะเดียวกันด้วย) ทั้งในส่วนที่โดยรู้สึกตัวหรือไม่รู้สึกตัว (ที่ว่าไม่รู้สึกตัวหมายถึง การที่นักหนังสือพิมพ์ไม่มีความสำนึกตระหนักในหน้าที่อันแท้จริงของตน) ประการที่สอง : การสูญเสียอิสรภาพโดยถูกบังคับ โดยถูกอำนาจหรืออิทธิพลใด ๆ ช่มชู้ ห้ามปราม เฉพาะอย่างยิ่งโดยการใช้อำนาจของรัฐ-รัฐบาล จุดนี้เป็นสิ่งที่ถูกลามเน้นหนักหนาว่าเกิดขึ้นบ่อย และสมควรจะต้องคิดคำนึง เพราะ เป็นสิ่งที่ขัดต่อหลักมนุษยชนอย่างรุนแรง และถือ เป็นการใช้อำนาจโดยไม่ชอบธรรม

เป็นที่น่าสังเกตว่า ถูกลามนำเอา เรื่องของสิทธิ เสรีภาพและอิสรภาพของหนังสือพิมพ์ไปวางไว้ในฐานะที่เป็น เงื่อนไขสำคัญอันหนึ่งของวิธีการที่เป็นประชาธิปไตย สิทธิของหนังสือพิมพ์ (ซึ่งในส่วนนี้ย่อมหมายถึงสิทธิมนุษยชนไปด้วยในตัว) เชื่อมโยงอยู่กับระบอบประชาธิปไตย เหตุผลก็คือ ระบอบประชาธิปไตยถือว่าเสียงของประชาชนคือเสียงสวรรค์ และจำต้องคำนึงถึงประโยชน์ของมหาชนเป็นที่ตั้ง รัฐบาลซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนมีความจำเป็นต้องเสาะหาข้อมูลข่าวสาร อันเป็นตัวแทนความคิดเห็นของประชาชนจริง ๆ แท้ ๆ ที่เรียกกันว่ามติมหาชน แล้วนำไปปฏิบัติจัดทำให้ตรงกับเจตนารมณ์ของประชาชน หนังสือพิมพ์มีหน้าที่เป็นหูเป็นตาและเป็นปาก เสียงทั้งของประชาชนและของรัฐบาล เมื่อไรที่เสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์ถูกจำกัด ก็เท่ากับว่ารัฐบาลปิดหูปิดตาของตัวเองและของฝ่ายประชาชนลงเสียเมื่อนั้น เหตุนี้เอง สิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญอันหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย ดังที่ถูกลามกล่าวเอาไว้ว่า

ระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองโดยประชาชน แต่ประชาชนไม่ได้ดำเนินการปกครองด้วยตนเองโดยตรง เพราะมีจำนวนมากมายด้วยกัน จึงได้เลือกผู้แทนไปดำเนินการปกครอง รัฐบาลซึ่งเป็นผู้แทนประชาชนดำเนินการปกครองบ้านเมือง จึงต้องคอยสดับรับฟังความคิดเห็นของประชาชนว่าต้องการให้ทำอะไร และไม่ต้องการให้ทำอะไร เมื่อความคิดเห็นของประชาชนได้รวบรวมขึ้นเป็นกลุ่มก้อนพอที่จะถือได้ว่าเป็นสาธารณมติแล้วรัฐบาลก็รับเอามตินั้น ไปดำเนินการให้เป็น

ที่ต้อใจประชาชน

ตามนี้ ความคิดเห็นของประชาชนหรือสาธารณมติ จึงนับว่าเป็นสารัตถ แก่ระบอบประชาธิปไตย แต่ประชาชนจะแสดงความคิดเห็นได้ก็ต่อเมื่อได้ทราบ ข้อความจริง ถ้าประชาชนไม่รู้ว่ามีอะไรเกิดขึ้น ประชาชนก็ไม่อาจจะออก ความเห็นได้ และเมื่อประชาชนออกความเห็นไม่ได้แล้ว รัฐบาลก็ไม่รู้ว่า รัฐบาลดำเนินการปกครองโดยชอบด้วยสาธารณมติหรือไม่ ฉะนั้นจึงจำเป็น อย่างยิ่งที่ประชาชนจะต้องได้รู้ความจริง ในการเป็นไปของบ้านเมืองอย่าง เป็นที่พอใจ.

การเสาะแสวงหาความเป็นไปตามจริงมาเสนอแก่ประชาชนนี้แหละ เป็น หน้าที่สำคัญของหนังสือพิมพ์ เพื่อที่จะให้ประชาชนได้แสดงความเห็นอันประกอบ ด้วยหลักฐานและเหตุผล หนังสือพิมพ์จะต้องชี้ตรงต่อการปฏิบัติหน้าที่อันสำคัญนี้ เหตุการณ์ตามความเป็นจริงที่หนังสือพิมพ์นำเสนอั้นอาจไม่เป็นที่พอใจแก่ผู้นั้นผู้นี้ หรือแก่คณะนั้นคณะนี้ แต่มีไม่ใช่กิจกังวลของหนังสือพิมพ์ เพราะหนังสือพิมพ์ไม่ ได้มีขึ้นเพื่อที่จะทำความพอใจให้แก่ท่านผู้นั้นผู้นี้ หนังสือพิมพ์เป็นองค์การบำเพ็ญ อุปรานกิจเพื่อสาธารณชน หนังสือพิมพ์จึงไม่ต้องไปพะวงถึงใครผู้ใดทั้งนั้น หนังสือพิมพ์จึงพะวงอยู่แต่หน้าที่ของตนเท่านั้น

รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยย่อมไม่ปรารถนาจะให้หนังสือพิมพ์บำเพ็ญคน เป็นเครื่องมือของรัฐบาลเลย เพราะรัฐบาลในระบอบ เช่นนี้มีใช้รัฐบาลถาวร บุคคลในคณะรัฐบาลย่อมมีการเปลี่ยนแปลงกันอยู่เสมอ เมื่อออกมาอยู่นอกวงการ รัฐบาลแล้ว บุคคลนั้นก็จะมาแสดงความคิดเห็นชมรัฐบาลใหม่ในฐานะที่เป็น ราษฎรคนหนึ่งเหมือนกัน... ฉะนั้นไม่ว่าใครถ้าเป็นผู้ที่รักประชาธิปไตยจริง แล้ว ย่อมปรารถนาจะให้หนังสือพิมพ์ได้ดำรงอยู่ด้วยมีอิสรภาพเต็มที่ หนังสือ สัมพันธ์จะได้บำเพ็ญกรณกิจ เพื่อสาธารณชนโดยแท้จริง

หนังสือพิมพ์และผู้ทำหนังสือพิมพ์ จึงต้องรักเกียรติและภักดีต่อหน้าที่ของตน หนังสือพิมพ์จะต้องไม่เสนอข่าวหรือความเห็นอันประกอบด้วยอคติ คือจะต้องไม่ จงใจทำอะไรที่ผิดความจริงหรือฝืนความจริง ด้วยความเห็นแก่ หรือด้วยความ กลัวเกรงผู้หนึ่งผู้ใด การทำอะไรผิดความจริง หรือฝืนความจริง โดยทั้งที่รู้ อยู่แก่ใจ และได้ทำโดยทางหนังสือพิมพ์นั้น นับว่าเป็นการประกอบกรรมอันชั่วร้ายอย่างที่สุด เพราะจะทำให้ประชาชนเป็นอันมากเกิดความเข้าใจผิด และ รัฐบาลจะอาศัยใช้หนังสือพิมพ์เช่นนั้น เป็นเครื่องส่องสาธารณมติก็ไม่ได้ รัฐบาลก็ จะเป็นเหมือนคนตาบอด ถ้าหนังสือพิมพ์เป็นกัน เช่นนั้นไปหมด

หนังสือพิมพ์จึงมีส่วนร่วมอยู่ด้วยอย่างสำคัญ ในการสร้างสรรค์ความวัฒนา
สถาพรให้แก่ระบอบประชาธิปไตย ตราบเท่าที่หนังสือพิมพ์ได้ตระหนักในหน้าที่ของ
คน และไม่ละเลยหน้าที่ของตน ³⁶

36

กุหลาบ สายประดิษฐ์, "หนังสือพิมพ์ในประเทศไทยประชาธิปไตย,"
ประชามิตร-สุภาพบุรุษ ฉบับ "วันชาติ" (2484), หน้า 4.

ตารางที่ 2 สรุปย่อเนื้อหาของงานประพันธ์ของกุหลาบ สายประดิษฐ์ เรียงตาม
ลำดับ พ.ศ. ที่พิมพ์ครั้งแรก ระหว่าง พ.ศ. 2467-2489

ปี พ.ศ.	ผลงาน	เนื้อหา
2467	<p>ต้องแจวเรือจ้าง (กลอน 6)</p> <p>คมสวาทมาคจิต</p>	<p>ชีวิตของชายที่ละทิ้งการเรียนไปใช้ ชีวิตอย่างสนุกสนานไปวัน ๆ จนภาย หลังต้องมาขี่คออาชีพแจวเรือจ้างรับ ส่งผู้โดยสาร</p> <p>หลัก : ความบันเทิงในรูปของกลอน 6 รอง : ความสำคัญของการศึกษา นวนิยายบันเทิงประโลมโลก</p>
2469	<p>ลักษณะบุถุชน (อินทรี เขียวฉันท)</p> <p>อะไรกัน?</p>	<p>ให้คิดสอนใจชายที่มีภรรยาแล้ว เพื่อ ถนอมความรักให้ยั่งยืน</p> <p>เรื่องสั้นประโลมโลก, "น้ำเน่า" แสดงภาพความรักของหนุ่มสาวที่มีแต่ เรื่อง "บังเอิญ" ไปเสียทั้งสิ้น</p>
2470	<p>คำปฏิญาณของชายที่มีเมียแล้ว</p>	<p>คิดสอนใจชายให้ถนอมความรักยั่งยืน พร้อมที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน</p>

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ปี พ.ศ.	ผลงาน	เนื้อหา
2473	แสนรักแสนแค้น	<p>หลัก : บันเทิง, แฝงความแปลกใหม่อย่างน่ากลัว เป็นเรื่องของความพยายามของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงที่ทำให้คนหลงรัก แต่กลับไปแต่งงานกับคนที่มีฐานะดีกว่า ในที่สุด การแก้แค้นก็ได้เกิดขึ้น</p> <p>รอง : มีบางตอนที่พูดถึงสังคมไทยที่ถือเอาความร่ำรวยเป็นเครื่องวัดและตัดสินบุคคล</p>
2474	<p>มนุษยภาพ</p> <p>ใครจะ เป็นคนทั้ง</p>	<p>หลัก : 1. ความเสมอภาคของมนุษย์</p> <p>2. ความเป็นธรรม</p> <p>3. ความเหลื่อมล้ำต่ำสูงทางสังคม</p> <p>หลัก : ความรักของหนุ่มสาวที่ถูกกีดกัน เพราะฝ่ายชายมีฐานะต่ำกว่า</p> <p>รอง : ความไม่เท่าเทียมแห่งโอกาส</p>

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ปี พ.ศ.	ผลงาน	เนื้อหา
2475	สงครามชีวิต	<p>หลัก : สะท้อนภาพของผู้ค้าตั๋ยยากไร้ ในสังคมผ่านจดหมายโต้ตอบ ของตัวละครหนุ่มสาวสองคน</p> <p>รอง : 1. เสรีภาพ สมภาพ และ ภราดรภาพของคนชั้นกลาง 2. สถานภาพทางสังคมไม่ได้ เป็นตัวกำหนดความดีเลว ของคน 3. มนุษยธรรม 4. ความยุติธรรม 5. ความเห็นอกเห็นใจคนยากจน 6. ความไม่เสมอภาคแห่งโอกาส</p>
หลัง 2475	ชีวิตหม่อมเจ้า ในโลกหนังสือ	เรื่องราวของ ม.จ.อากาศคำเกิง ใน สายตาของผู้ที่คุ้นเคยกันมาก่อน
2476	ลาก่อนรัฐธรรมนูญ	เรื่องสั้น "การเมือง" โดยตรงเรื่องแรก ใช้เหตุการณ์กบฏบวรเดชเป็นฉากบรรยาย เรื่อง จุดหลักคือการเทอดทูนรักษา รัฐธรรมนูญยิ่งชีวิต
ก่อน 2477	ทำงาน-ทำเงิน	สะท้อนภาพสังคมที่ถือความมั่งมีและ เงินตราคือพระเจ้า

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ปี พ.ศ.	ผลงาน	เนื้อหา
ก่อน 2477	<p>ผู้ทีมาจากโลกบริสุทธิ์</p> <p>เพื่อนค้าง เพศ</p> <p>ตายทนแรก</p> <p>ความรักของปुरुชน</p> <p>คืนที่ลืมไม่ได้</p>	<p>ให้แง่คิดและคติสอนใจ</p> <p>บัน เเทง, ให้แง่คิด</p> <p>บัน เเทง, ให้แง่คิด</p> <p>ความรัก, ให้คติสอนใจที่ตีมาก เรื่องหนึ่ง</p> <p>รักประโลมโลก เกือบ "น้ำเน่า"</p>
2477	พจญาป	นิยายชีวิตแฝงคติสอนใจที่ตีมาก เรื่องหนึ่ง
2478	<p>แท่งทอง</p> <p>ข้างขึ้นข้างแรม</p> <p>แม่ทำอะไรบ้างหนอ</p>	<p>เรื่องสั้นแฝงคติ เนะให้เห็นคุณค่าของ</p> <p>ความรักยิ่งกว่าเงินตรา</p> <p>ประ เทืองอารมณ์, เงินทอง เป็นสิ่งชั่วร้าย</p> <p>หากไม่รู้จักระมัดระวัง</p> <p>บทความสั้น ๆ กล่าวถึงความรักและ</p> <p>ความห่วงใยของแม่ที่มีต่อลูก</p>
2480	<p>ก่อนแต่งงาน</p> <p>ต่อหน้าความตาย</p>	<p>เรื่องสั้นให้คติแก่คนหนุ่มสาว กล่าวถึง</p> <p>การพยายามสร้างฐานะให้มั่นคงเสียก่อน</p> <p>แล้วจึงค่อยแต่งงาน</p> <p>บทความให้คติชีวิตตามหลักพุทธศาสนา</p> <p>เพื่อให้คนทำความดี ละเว้นความชั่ว</p>

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ปี พ.ศ.	ผลงาน	เนื้อหา
2480	ข้างหลังภาพ	นิยายรัก สะเทือนใจ ผงัวด้วยภาพสะท้อนทางสังคมที่คนชั้นสูง เริ่มหมกมุ่นทบทวน และคนชั้นกลางเริ่มทวีความสำคัญมากขึ้น
2481	นอน	เรื่องสั้นสะท้อนปัญหาชีวิตครอบครัว และให้ผู้อ่านเป็นสามีนึงถึงจิตใจของภรรยา เป็นหลัก
2482	สิ่งที่ชีวิตต้องการ หนังสือพิมพ์ นิต ๗ น้อย ๗	เรื่องสั้นขนาดยาว, ให้คติชีวิตที่ดี อิศรภาพและ เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ สาระนั้น เติง ให้แง่คิดในการต่อสู้ชีวิต และการทำความดี และคุณค่าของการทำงาน
2482- 2484	ป่าในชีวิต	นวนิยายรับใช้ชีวิต, ผลของการเมืองที่ตกทอดมาสู่ชีวิตของผู้คนในสังคมในทุก ๆ เรื่อง ไม่ว่าจะ เป็น เรื่องของความรัก การแต่งงาน และมีรูปภาพ
2484	เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475	บทความพิมพ์เป็นตอน ๆ ภายหลังจากนำมา รวบรวม เล่ม เสนอประวัติผลงานของ พระยาพหลฯ, กระตุ้นให้ผู้อ่านที่ กำลังใช้อำนาจปกครองประเทศขณะนั้น สำเหนียกถึงอุดมการณ์ของการปฏิวัติ 2475, คัดค้าน เผด็จการอำนาจนิยม

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ปี พ.ศ.	ผลงาน	เนื้อหา
2484	หนังสือพิมพ์ในประเทศประชาธิปไตย นางแมวกับสาธิตา	บทความที่มุ่ง เสนอถึงความสำคัญของ อิสรภาพและ เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ เรื่องสั้นให้คติสอนใจ ให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว ระวังการอาฆาต จองเวร และให้มองโลกและสังคม ในมุมกว้างและหลายแง่หลายมุม
2485	สุนทรีย เรื่องของเขา เรื่องของเขา เรื่องของเขา เรื่องของเขา	เรื่องสั้นสอนใจ แสดงให้เห็นถึง โทษของการใช้ชีวิตเสเพล และ โทษของสุราเมรัย บทความให้ภาพชีวิตของผู้ทำความดี และเป็นที่ระลึกถึงของผู้ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อยามที่เขาจากไป มนุษยธรรมและคุณงามความดี บทความสอนใจ ให้รู้จักละวาง ซึ่งโมหะ และโทสะ บทความให้ความบันเทิงและแง่คิด แสดงให้เห็นถึงการใช้หลัก "เหตุ-ผล" เป็นทางไปสู่ข้อสรุปที่ถูกต้องใจของ ทั้งสองฝ่าย บทความให้สาระและแง่คิด

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ปี พ.ศ.	ผลงาน	เนื้อหา
2485	นะไปเลียน ชื่นใจ	ประวัติของนโปเลียน โบนาปาร์ต สาระและบันเทิง
2486	นพพร-กิริติ	เรื่องราวสั้น ๆ เป็นการขยายต่อ จากเรื่อง "ข้างหลังภาพ," ความรัก อันบริสุทธิ์
2487	บทบาทอันหนึ่งในชีวิต การหนังสือพิมพ์ของฉัน ข้อคิดเกี่ยวกับนวนิยาย (คำนำของ "ลูกผู้ชาย" ในการพิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ. 2487)	ประวัติชีวิตบางส่วนของกุหลาบ, แสดงให้เห็นถึงลักษณะต่อสู้ของกุหลาบ ในฐานะของคนหนังสือพิมพ์ สะท้อนให้เห็นถึงความรักและทุ่มเท ในการประพันธ์
2488	บรรณพิภพของเรา	บทความให้ความรู้ในการประพันธ์ และชีวิตของนักเขียน
2489	สระสวาท (แปล) ไปสู่ความระยิบระยับ	แสดงให้เห็นถึงหนทางของนักเขียนใน ช่วงเวลานั้น ท่วงท่ายของบทความ ให้ภาพของการทำหนังสือพิมพ์ในช่วง หลังสงครามโลก ก่อรูปด้วยกำลังใจ และความบริสุทธิ์

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ปี พ.ศ.	ผลงาน	เนื้อหา
<p>ไม่ทราบ พ.ศ. ที่พิมพ์</p>	<p>คนขับรรางคนใหม่ (กลอน 6) (เข้าใจว่าเขียนระหว่าง พ.ศ.2469-2470)</p> <p>ศิษนางกำนัล (เข้าใจว่าพิมพ์ครั้งแรก ใน พ.ศ.2473)</p> <p>เสียขวัญ-เสียคน</p> <p>คนคิด</p> <p>จาก "ศรีบูรพา" ถึง "ร.จันทิมพะ" (ทราบ แต่ว่า เขียนขึ้นราว ปี พ.ศ.2501)</p> <p>อาหารแห่งชีวิต</p>	<p>กล่าวถึงชายที่เกิดมาท่ามกลาง กองเงินกองทอง แต่หลังจาก บิดามารดาสิ้นชีวิตก็ใช้ชีวิตเสเพล สุรุษสุราย ในที่สุดก็สิ้นเนื้อประดาตัว ต้องมาทำงาน เป็นคนขับรราง</p> <p>บันเทิง, สนุกสนาน</p> <p>บันเทิง</p> <p>บันเทิง ให้แง่คิด</p> <p>บทรำลึกคนคุ้นเคย</p> <p>บทความนี้นำให้คนมีความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจต่อชะตากรรมของ เพื่อนมนุษย์, มนุษยธรรม, มนุษยนิยม</p>

กล่าวในส่วนงานของกุหลาบที่เป็นเรื่องสั้น นวนิยาย และบทความของกุหลาบ ในช่วงระยะนี้ จากการวิเคราะห์เนื้อหาและถ้อยคำที่ปรากฏอยู่ในงานประพันธ์ ผู้ศึกษาพบว่า ในระหว่างระยะ พ.ศ. 2470-2490 สิ่งที่สะท้อนออกมาเป็นรูปเงาของความคิดของกุหลาบก็คือ การนำเสนอให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำค่าสูงของคนในสังคม และความ เป็นนักมนุษยนิยม (humanist) ที่เห็นอกเห็นใจคนชั้นต่ำและคนชั้นกลางค่อนข้างต่ำ ที่มีรายได้น้อย ความเป็นอยู่ขัดขัดสน ตัวละครเอกของกุหลาบในผลงานของเขาส่วนใหญ่ จะสังกัดอยู่ในชนชั้นต่ำหรือชนชั้นกลาง ที่ต้องดิ้นรนต่อสู้กับชีวิต และกับความอยุติธรรม ที่บรรดาคนมั่งมีชั้นสูง (หรือคนชั้นสูงจอมปลอม) หยิบยื่นให้ สิ่งหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นอยู่บ่อย ๆ ก็คือ ความอดทนและมุ่งมั่นของบุคคลซึ่งหาญกล้าต่อกรกับคนมั่งมีศรีสุขที่มีความประพฤติเลวร้าย ถูกเหยียดหยามคนจน สิ่งที่พบเห็นได้บ่อยมากอีกประการหนึ่งก็คือ ภาพสะท้อนของความคิดของกุหลาบที่ว่า ชาติกำเนิดของคนหาใช่ตัวกำหนดความดีความเลวของบุคคลนั้นไม่ หากแต่เป็นคุณงามความดีและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ต่างหากที่จั้งยั้งยืน สิ่งที่แฝงฝังไว้นั้น เป็นความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวที่จะต่อสู้กับโชคชะตาความทุกข์ยาก และความลำบากของมนุษย์ด้วยการทำความดีอย่างบริสุทธิ์ใจ ด้วยความสำนึกถึงหน้าที่และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ มองในแง่นี้แล้ว กุหลาบจึง เป็นนักมนุษยนิยมคนสำคัญ ผู้ศึกษาขอตั้งข้อสังเกตเอาไว้ในที่นี้ด้วยว่า ความเป็นนักมนุษยนิยมของกุหลาบนั้น เป็นมนุษยนิยมที่ปกป้องสิทธิของคนเล็ก ๆ ที่แทบจะไร้อำนาจวาสนาในสังคม

บทประพันธ์ของกุหลาบนั้น ส่วนหนึ่งเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะบางอย่างของตัวกุหลาบเองด้วย มีผู้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า การที่กุหลาบซึ่งเป็นคนชั้นกลาง ครอบครัวยากต้องดิ้นรนทำงานหาเลี้ยงชีพ มีโอกาสได้เข้าไปเรียนในโรงเรียน เทพศิรินทร์ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่มีเชื้อเจ้า มีบิดามารดาอุปการะเป็นขุนนาง มีสถานบรรดาศักดิ์ ทำให้กุหลาบเกิดความรู้สึกเปรียบเทียบเชิงจิตวิทยาที่เพิ่มความไม่เท่าเทียมกันแห่งโอกาสหลายอย่างที่เกิดขึ้นในขณะนั้น และหากกุหลาบไม่ได้เรียนหนังสือที่ ร.ร. เทพศิรินทร์ ก็ไม่แน่ว่าเขาจะมีความคิดในทางเห็นอกเห็นใจคนชั้นต่ำผู้ยากไร้และคนชั้นกลางระดับล่าง มาก เช่นนี้ก็เป็นที่³⁷ หลักฐานที่สนับสนุน

สนุนข้อสังเกตดังกล่าวเห็นจะได้แก่ การนำเสนอความคิดผ่านตัวละครเอกของเขาที่ชื่อ จันทา โนนดินแดง ในนวนิยาย "แลไปข้างหน้า" ภาคปฐมวัย อันมีชื่อเสียง จันทา โนนดินแดง เป็นตัวแทนของลูกชายชาวนาที่ยากจนในชนบทแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่โชคดีมีโอกาสได้มาร่ำเรียนในโรงเรียนชั้นสูงแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ เนื้อหาส่วนหนึ่งของ "แลไปข้างหน้า" ภาคปฐมวัย แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำค่าสูงและโอกาสอันไม่เท่าเทียมกันระหว่างลูกคนมีกับลูกคนจน ที่เป็นเสมือนประวัติชีวิตบางส่วนของกุหลาบเองสมัยเรียนอยู่ที่ เทพศิรินทร์³⁸

กล่าวในทางการเมือง ความคิดของกุหลาบในช่วงระยะ พ.ศ.2470-2490 ตั้งมั่นอยู่บนหลักการแห่งมนุษยนิยมที่เห็นอกเห็นใจคนจน ปกป้องสิทธิของคนเล็ก ๆ ในสังคม ความเป็นนักมนุษยนิยมของกุหลาบนี้เองที่เป็นแรงผลักดันหรือ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เขาต้องสนใจกับรูปแบบการปกครองในขณะนั้นไปด้วยในตัว มนุษยนิยมของกุหลาบย่อมไม่ต้องการจะให้เกิดการปฏิบัติจัดทำใด ๆ ก็ตามที่จะมีผลกระทบในทางเลวร้ายแก่บรรดาผู้ที่นำเห็นอกเห็นใจเหล่านั้น มองในแง่นี้แล้ว การที่กุหลาบพยายามแสวงหาความเสมอภาค เท่าเทียมกัน ย่อมมีผลทำให้เขาต้องให้ความสำคัญแก่สิทธิและโอกาสของคนในสังคม สิ่งนี้เองที่เป็นจุดเชื่อมโยงไปถึงความมีเสรีภาพของมนุษย์อย่างเท่าเทียมกันโดยไม่จำกัดชนชั้นและฐานันดร

กุหลาบเห็นว่า หลักการแห่งระบอบประชาธิปไตยนี้แหละที่จะทำได้มาซึ่งความเสมอภาค เสรีภาพ สิทธิและโอกาส อย่างเท่าเทียมกัน ในบรรดาผู้ที่อยู่ในสังคม ในสายตาของกุหลาบ พลเมืองดีควรจะต้องเป็นคนดีด้วย จึงจะสมบูรณ์อย่างที่สุด ดังจะเห็นได้จากผลงานในช่วงนั้นของเขาหลายเรื่องที่สะท้อนให้เห็นความเป็นไปในสังคมของสามัญชนคนธรรมดาที่มุ่งแสวงหาสิ่งที่ดีงามในชีวิต โดยยึดถือปฏิบัติตามหลักการทาง

พุทธศาสนาที่สอนให้คนทำดีละเว้นความชั่ว กล่าวโดยสรุปก็คือ แนวความคิดของกุหลาบ ในช่วงระยะ พ.ศ. 2470-2490 เน้นทางด้านมนุษยนิยมที่ต้องการแสวงหาสังคมที่มี ธรรมะ, คนมีธรรมะในจิตใจ ไม่เบียดเบียนเอาัดเอาเปรียบกัน สังคมเช่นนี้ในสายคา ของกุหลาบควรจะต้อง เป็นระบอบประชาธิปไตย

เป็นที่น่าสังเกตว่า จากการสำรวจเอกสารงานของกุหลาบในระยะระหว่าง พ.ศ. 2470-2490 ผู้ศึกษาไม่พบว่ามีความคิดสังคมนิยมมาร์กซิสม์ ปรากฏอยู่ใน ผลงานของกุหลาบเลย ครั้นจุดนี้น่าจะนำมาพิจารณาสัก เล็กน้อย เพื่อประกอบความ เข้าใจ ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย แนวความคิดสังคมนิยมมาร์กซิสม์ปรากฏออกมา เป็นกระแส ให้เห็นอย่างเด่นชัดในระหว่างปี พ.ศ. 2489-2495 เนื่องจากสภาพการณ์ทางการเมือง ขณะนั้นเอื้ออำนวยพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอัน เป็นคอมมิวนิสต์ ที่ประกาศใช้ตั้งแต่ เดือนเมษายน พ.ศ. 2476 ได้ถูกยกเลิกไปในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อรื้อทาง ให้ประเทศไทยสามารถเข้า เป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้ในปี พ.ศ. 2489 ด้วย เหตุนี้ในระหว่างปี พ.ศ. 2489-2495 จึงไม่มีกฎหมายป้องกันการกระทำอัน เป็นคอมมิวนิสต์ ใช้บังคับแต่อย่างใด ผลที่ตามมาก็คือ เสรีภาพทางวิชาการมีมากขึ้น นักคิดนักเขียน หลายท่าน เช่น สุภา ศิริมานนท์, สด ฤกษ์โรหิต, และตัวกุหลาบ สายประดิษฐ์ จึงมีโอกาสแสดงออกซึ่งความคิด เห็นหรือ เสนอความรู้ เกี่ยวกับสังคมนิยมมาร์กซิสม์ให้แก่ประชาชน ทั่วไปได้รับรู้ ลักษณะเด่น หนึ่งของแนวความคิดสังคมนิยมมาร์กซิสม์ในขณะนั้นก็คือ แนว ความคิดนี้ปรากฏออกมา เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย จนแทบจะ เรียกได้ว่าเป็น "แฟชั่น" อันหนึ่ง ของกลุ่มคนที่เป็นนักคิดนักเขียนขณะนั้น จึงไม่แปลกอะไรที่เราจะได้ เห็นผลงาน ที่มีแนวความคิดสังคมนิยมปน เปื้อนอยู่ใน เนื้อหาอย่างแพร่หลายมากมายในขณะนั้น

อย่างไรก็ดี ที่กล่าวว่าไม่พบแนวความคิดสังคมนิยมมาร์กซิสม์ ปรากฏอยู่ใน งานของกุหลาบในช่วงระยะระหว่าง พ.ศ. 2470-2490 เลยนั่น เป็นเพียงข้อสรุปที่ ได้มาจากการสำรวจวิจัยเอกสารเท่านั้น หากจะหาข้ออื่นนอก เหนือไปจากนั้นไม่ ความพยายามทำความเข้าใจความคิดของกุหลาบในเรื่องนี้ในระยะระหว่างเวลานี้ จึง เป็นภาระของผู้ใฝ่ใจศึกษาต่อไป

กล่าวโดยสรุป ความคิดทางการเมืองของกุหลาบ สายประดิษฐ์ในระยะ
ระหว่าง พ.ศ. 2470-2490 ตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานของหลักการมนุษยนิยมที่เห็นอกเห็นใจ
คนจนที่ยากไร้ ไร้สิทธิไร้เสียงในสังคม ปกป้องสิทธิของคนเล็ก ๆ ในสังคม เชื่อมัน
ศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย เน้นในเรื่องของสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคเท่า
เทียมกันของคน ในฐานะนักหนังสือพิมพ์ กุหลาบยืนยันอย่างมั่นคงในการเรียกร้องหา
เสรีภาพอิสรภาพของหนังสือพิมพ์ ด้วยเหตุที่หนังสือพิมพ์ย่อมเป็นกระบอกเสียงและ เป็นที่
แสดงออกซึ่งมติมหาชนตามหลักการแห่งระบอบประชาธิปไตย